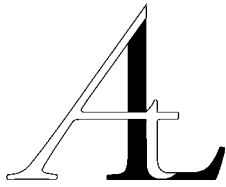

I S S N 1 3 9 2 - 7 3 7 X

Archivum Lithuanicum 22

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO
VILNIAUS UNIVERSITETAS
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

ARCHIVUM *Lithuanicum* 22

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VILNIUS 2020

Redaktorių kolegija / Editorial Board:

PROF. HABIL. DR. *Giedrius Subačius* (filologija / philology),
(vyriausiasis redaktorius / editor),

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT CHICAGO,
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Birutė Triškaitė* (filologija / philology),

(vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja / associate editor),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

HABIL. DR. *Ona Aleknavičienė* (filologija / philology),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

PROF. HABIL. DR. *Roma Bončkutė* (filologija / philology),

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Pietro U. Dini* (kalbotyra / linguistics),

UNIVERSITÀ DI PISA

PROF. HABIL. DR. *Jolanta Gelumbeckaitė* (kalbotyra / linguistics),

JOHANN WOLFGANG GOETHE-UNIVERSITÄT FRANKFURT AM MAIN

DR. *Reda Griškaitė* (istorija / history),

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DOC. DR. *Birutė Kabašinskaitė* (filologija / philology),

VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Bronius Maskuliūnas* (filologija / philology),

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS

PROF. DR. *Jurgis Pakerys* (filologija / philology),

VILNIAUS UNIVERSITETAS

PROF. HABIL. DR. *Rūta Petrauskaitė* (filologija / philology),

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS, KAUNAS

HABIL. DR. *Christiane Schiller* (kalbotyra / linguistics),

HUMBOLDT-UNIVERSITÄT ZU BERLIN

PROF. DR. *William R. Schmalstieg* (kalbotyra / linguistics),

PENNSYLVANIA STATE UNIVERSITY, UNIVERSITY COLLEGE

HABIL. DR. *Darius Staliūnas* (istorija / history),

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Mindaugas Šinkūnas* (kalbotyra / linguistics),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

DR. *Aurelija Tamošiūnaitė* (filologija / philology),

JOHANNES GUTENBERG-UNIVERSITÄT MAINZ

DR. *Jurgita Venckienė* (filologija / philology),

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS, VILNIUS

Turinys (Contents)

Straipsniai (Articles)

Mindaugas Šinkūnas

Jono Kristijono Dicelijaus lietuviška 1690 metų dedikacija ○ 9

Birutė Triškaitė

Jono Berento giesmyno *Iš naujo pėrweizdėtos ir pagėrintos Giesmė-Knygos* ir maldyno *Maldė-Knygėlos* antrasis leidimas (1735): nežinotas egzempliorius Prahoje ○ 33

Ona Aleknavičienė

Lietuvių tarmių samprata Povilo Frydricho Ruigio gramatikoje *Anfangsgründe einer Littauischen Grammatick* (1747): centras ir periferija ○ 83

Giedrius Subačius

Simono Daukanto Patarlių ortografijos lūžis Sankt Peterburge (~1838–1841) ○ 131

Roma Bončkutė

Simono Daukanto *BUDA Senowęs-Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū* (1845) šaltiniai ○ 217

Viktorija Šeina

Adamo Mickiewicziaus įsavinimas tarpukario Lietuvos mokykloje: Mykolo Biržiškos indėlis ○ 249

Reda Griškaitė

Jašiūnų dvaras kaip Lietuvos istorijos rašymo erdvė ○ 277

Veronika Girininkaitė

Lietuvių draugijų veiklos atspindžiai Vytauto Civińskiego (1887–1910) *Dienoraštyje* ○ 329

Recenzijos (Reviews)

Dalia Jakulytė

Recenzuojama: Birutė Kabašinskaitė, *XVI–XVIII amžiaus lietuviškų kalvinistų giesmynų kalba: redagavimo istorija*, 2019 ○ 357

Ona Aleknavičienė

Recenzuojama: Inga Strungytė-Liugienė (sud., par.), *Moderniųjų iniciatyvų ir tradicijos dialogas: surinkimininkų judėjimas Prūsijos Lietuvoje*. Straipsnių rinkinys, 2019 ○ 363

Paweł Brudzyński

Review of: Gina Kavaliūnaitė (ed.), *Samuelio Boguslavo Chylinskio Biblija 2. Naujasis Testamentas Viešpaties mūsų Jėzaus Kristaus, lietuvių kalba duotas Samuelio Boguslavo Chylinskio. Lietuviško vertimo rankraščio faksimilė = Biblia Lithuanica Samueli Boguslai Chylinski 2. Novum Testamentum Domini Nostri Jesu Christi Lithvanicà Linguà donatum a Samuele Boguslao Chylinski. Manuscripti Lithuanici imagines digitales*, 2019 o 377

Vilma Žaltauskaitė

Recenzuojama: Olga Mastianica-Stankevič, Jurgita Venckienė (par.), Mečislovas Davainis-Silvestraitis, *Dienoraštis 1904–1912. Bibliotheca Archivi Lithuanici* 11, 2020 o 387

Darius Staliūnas

Recenzuojama: Eligijus Raila, *Lietuvystės Mozė. Jono Basanavičiaus gyvenimo ir ligos istorija*, 2019 o 393

Diskusijos, apžvalgos, pastabos (Discussions, Surveys, Notes)

Clemente Dedela

Spaudėjo gyvenimas ir lietuviškosios raidės <è> ir <Ë> Čikagoje o 403

Jurgita Venckienė

Mokslinis seminaras „*Sekant dvasią kalbos*“.
Kalbininkui Jonui Jablonskiui – 160 metų o 415

Reda Griškaitė

Lietuvos istorijos institutas, Vilnius

Jašiūnų dvaras kaip Lietuvos istorijos rašymo erdvė

1. ĮVADAS. Tyrimo tikslas – aptarti istoriko, publicisto, poeto, vertėjo, kolekcininko Mykolo *vel* Mykolo Vincento Felikso Balinskio (Michał Wincenty Feliks Baliński, 1794–1864) Jašiūnų dvarą (lenk. *Jaszuny*, rus. *Яшуньы*; Vilniaus gubernija, Vilniaus apskritis) ne tik kaip kultūros židinį (intelektinę salą), bet ir kaip unikalią Lietuvos istorijos rašymo erdvę¹. Žodis *erdvė* čia suvokiamas tiek plačiąja – dvaro, tiek siaurąja – bibliotekos (istoriko kabineto) prasme. Tyrime ypač svarbi bus pastaroji savita *erdvė erdvėje, istoriko dirbtuvės*, ir jos epicentras – archyvas (rankraščių rinkinys²). Tikslas – rekonstruoti šios dokumentų kolekcijos atsiradimo ir likimo istoriją, kaupimo šaltinius, o svarbiausia – kryptį (tematiką) ir išskirtinumą³. Tai antroji intelektualėms XIX a. pirmosios pusės Lietuvos bajorų-istorikų aspiracijoms skirta straipsnių ciklo dalis⁴.

Pirmasis dar 1842 m. į Jašiūnų rinkinius dėmesį atkreipė politikas, literatas, kolekcininkas ir bibliofilas Andrzejus Edwardas Koźmianas (1804–1864)⁵. Dvare saugotų raritetų vertę puikiai suprato ir mokslo istorikas Józefas Bieliński (1848–1926), ir istorikas, bibliofilas Edwardas Chwalewikas (1873–1956)⁶. Istorikas, publicistas ir poetas Walerianas Charkiewiczzius (1890–1950) ne tik aptarė unikalius Jašiūnų bibliotekos spaudinius, ypač inkunabulus, bet ir nurodė ten saugomus rankraščius („O svarbiau-

1 Teisėtu Jašiūnų dvaro savininku Balinskis tapo 1819 m. gegužės 23 d. Žr. Bielecki 2010, 30.

2 Šiame darbe žodžiai *rinkinys* ir *kolekcija* bus vartojami pramaišiu (sinonimiškai), nors autorė suvokia šių sąvokų skirtį.

3 Pastaruoju metu Ona Aleknavičienė atliko kruopščią Liudviko *vel* Martyno Liudviko Rėzos (Martin Ludwig Rhesa *vel* Ludwig Jedemin Rhesa, 1776–1840) asmeninio archyvo rekonstrukciją. Žr. Aleknavičienė 2019. Priešingai nei minėtame darbe, šiame straipsnyje siekiama pateikti tik bendrą buvusio Jašiūnų dvaro archyvo (doku-

mentų) charakteristiką. Tokią darbo kryptį lėmė aplinkybė, kad, nors ir išskaidyti po įvairias atminties institucijas, šie dokumentai šiandien yra gana detalai aprašyti.

4 Žr. Griškaitė 2018b. Tiek šis, tiek dabartinis tyrimas atliktas vykdamas Lietuvos istorijos instituto programą „XIX amžiaus sociokultūrinis laukas: visuomenės grupės, asmenys, institucijos (2017–2021 m.)“. Individuali tema – „Dvaras kaip archyvas: bajorija ir Lietuvos istorijos tyrimai (XIX a. 4–7 dešimtmečiai)“. Taip pat žr. Griškaitė 2016a.

5 Koźmian 1842.

6 Bieliński 1899, 7; Chwalewik 1926, 135.

sia – labai daug rankraščių, laiškų, užrašų ir t. t.“)⁷. Šis tyrėjas pirmasis suabejojo, ar Jašiūnai galėtų tapti antruoju Kurniku, ir iškėlė klausimą, ar nereikėtų pagalvoti apie rinkinių perkėlimą į Vilnių, t. y. į tuometį Stepono Batoro universitetą, kur jiems būtų garantuota derama priežiūra ir apsauga⁸. Knygos istorikė Małgorzata Stolzman (1935–1986) pateikė ir konkrečius skaičius – Balinskio sukauptoje bibliotekoje būta apie 3 tūkstančius XVI–XVII a. veikalų, tarp kurių – Lietuvos statutai, herbynai, metraščiai ir apie tūkstantis rankraščių ir autografų, tarp kurių savo ruožtu – ir dalis filomatų archyvo⁹. Istorikui Romanui *vel* Włodzimierzui Romanui Aftanazy (1914–2004) buvo svarbu nurodyti, kad tarpukariu Jašiūnų archyvu naudojosi teisininkas, literatas, bibliofilas, kolekcininkas, filantropas Leopoldas Méyetas (1850–1912) ir literatūros istorikė, eseistė Maria Czapska (1894–1939)¹⁰. Pirmosios monografijos apie Balinskį autorius, literatūrologas Romualdas Naruniec paspartojo savo pirmtakų informaciją, tačiau pateikė ir naują žinią – „per Antrąjį pasaulinį karą Jašiūnų rinkiniai buvo arba išbarstyti, arba sunaikinti“, – ir tik dalis jų šiandien saugoma Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – VUB RS)¹¹. Kaip tik šią Balinskio sukaupto ir jo palikuonių pildyto archyvo dalį, kuri 1939–1940 m. buvo pervežta į minėtąją atminties instituciją, pastaruoju metu išsamiai aptarė Irena Katilienė¹². Tyrėjai pavyko rasti istoriko, kolekcininko ir bibliotekininko Henriko Odlianickio-Počobuto (Henryk Odlanicki-Poczobutt, 1894–1971) sudarytus Jašiūnų rinkinio aprašus, „kurie atspindi išgelbėtos ir išsaugotos archyvinės medžiagos apimtį ir pobūdį“¹³. Remdamasi šiais dokumentais, taip pat Odlianickio-Počobuto darbo ataskaita, Katilienė nustatė, kad antroji Jašiūnų rinkinio dalis į Vilniaus universiteto biblioteką atkeliavo 1940 m. rugsėjo 14 d., t. y. jau sovietams okupavus Lietuvą¹⁴. Tyrėja atkreipė dėmesį ir į prastą šių dokumentų fizinę būklę, kaip antai gerokai suniokotą Balinskio Vilniaus universiteto filosofijos magistro diplomą, o tai rodė, kokiame pavojuje prieškariniu buvo atsidūręs Jašiūnų archyvas¹⁵. Tačiau bene didžiausias Katilienės nuopelnas – Odlianickio-Počobuto lietuvių kalba parengtų Jašiūnų archyvo aprašų publikavimas¹⁶.

Šiandien VUB RS saugomą Jašiūnų dvaro bibliotekos rankraščių rinkinį – f. 19 („Jonas Sniadeckis“) ir f. 22 („Mykolas Balinskis“) – sudaro 974 saugojimo vienetai (166 – pirmajame ir 808 – antrajame¹⁷), apimantys 1509–1939 m. laikotarpį (trum-

7 Ch[arkiewicz] 1931, [2].

8 Ch[arkiewicz] 1931, [2].

9 Stolzman 1987, 50.

10 Aftanazy 1993, 156.

11 Naruniec 1995, 11, 54, 76, išn. 135.

12 Katilienė 2016.

13 Katilienė 2016, 97.

14 Katilienė 2016, 97.

15 Katilienė 2016, 97. Taip pat žr. Katilienė 2016, 90 (pav.). Jašiūnų rinkinių lemtį 1939–1940 m. iškalbingai apibūdina ir šie Šalčininkų rajono Baušių kaimo gyventojos Leokadijos Chačkovskajos, vaikystėje

žaisdavusios su paskutinių dvaro savininkų Soltanų vaikais, atsiminimai: „Rudenį, prieš ateinant sovietų kariuomenei, mačiau, kaip buvo naikinamas dvaras. Tuomet parke radau knygą, išspausdintą ant ypatingo popieriaus. Užsidėjau ant dviračio ir parsivežiau namo. Ilgai nesupratau šios knygos vertės, visiems ją skolinau, taip ji ir prapuolė.“ Cit. iš Arlauskienė 2016, 182.

16 Katilienė 2016, 103–104.

17 Fondo Nr. 19 byla Nr. 53 – šio dokumentų rinkinio aprašas.

puosius dokumentų aprašus galima matyti ir Vilniaus universiteto bibliotekos elektroniniame kataloge)¹⁸, taigi jis buvo gausinamas ir po istoriko mirties. Net septyniomis kalbomis (!) rašytus f. 22 saugomus dokumentus Katilienė sudėliojo į penkias dideles grupes: 1) su Balinskiego asmeniu ir jo šeima susiję dokumentai; 2) Balinskių šeimos narių, giminių ir bičiulių korespondencija; 3) susirašinėjimas su valstybinėmis įstaigomis; 4) mokslinė Balinskiego veikla ir 5) Balinskių giminės turto ir nuosavybės dokumentai¹⁹. Ir šiame kontekste netikėta tyrėjos išvada: „Akivaizdu, kad tai tėra tik gražaus ir įspūdingo Jašiūnų dvaro archyvo likučiai.“²⁰ Tačiau netikėta tik iš pirmo žvilgsnio, to įrodymas – tiek amžininkų liudijimai, tiek kitose Lietuvos ir Lenkijos atminties institucijose esantys Balinskiego kolekcijos fragmentai. Turima galvoje ne pavieniai Lietuvos valstybės istorijos archyve (toliau – LVIA) ir Nacionalinėje bibliotekoje Varšuvoje (toliau – BN) saugomi šio rinkinio dokumentai ir net ne Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – LMAVB RS) pokario metais istoriko garbei sudarytas nedidelės apimties fondas, o pirmiausia Krokuvoje, Jogailaičių bibliotekos (toliau – BJ) Specialiųjų rinkinių Rankraščių sekcijoje, esanti Jašiūnų rankraščių sanauka. Šiame straipsnyje bus grindžiama mintis, kad kaip tik krovuvietiškas rinkinys ir yra kadaise Balinskiego sukauptos rankraščių kolekcijos šerdis.

2. BIBLIOFILAS IR ARCHYVARAS. Balinskiego epochos ir jo aplinkos vyrai apie knygas rašydavo emociškai. Kaip antai Juozapas Ignacijus Kraševskis (Józef Ignacy Kraszewski, 1812–1887): „Knyga pažadina manyje tą patį, ką jummyse – kortos, butelis... moteris... Pažadina aistrą... trokštu jos, jaučiu, kad man ji gyvybiškai būtina, kad galėčiau ją pavogti... ir tuo viskas pasakyta! Tad pamąstykite, kiek man kainuoja kova su tokiu geiduliui; kova kasdienė, kankinanti... kartais iki beprotybės.“²¹ Ir didžiausia vos į trečią dešimtį įžengusio Balinskiego svajonė – ne kariauti, valdinkauti ar ūkininkauti, o su savo biblioteka sėdėti kaime ir kasdien pramogauti su knyga ir plunksna („całodzienna książką lub piórem zabawa“)²². Laiške seseriai Rožei Balinskytei-Kostrovickienei (Róża z Balińskich Kostrowicka, 1790–1881) jis rašė: „Niekada nemesiu savo mylimų knygų, kurias taip myliu, kaip kad sužadėtinis myli savo sužadėtinę“ („Nigdy by jednak nie porzucę kochanych moich książek

18 Dokumentų laikinas sąrašas ir kartoteka daryti XX a. 7 dešimtmėčiu. Balinskiego fondo apžvalgą (Nr. 22) parengė tuometė VUB RS vedėja Aldona Izabelė Dzetaveckaitė (1941–1984). Žr. Katilienė 2016, 89–90, 105.

19 Katilienė 2016, 107.

20 Katilienė 2016, 106. Katilienė nagrinėja tik f. 22, o šio straipsnio autorė laikosi nuomonės, kad ir f. 19 yra Jašiūnų rinkinio dalis. Šie dokumentai į Vilniaus universi-

tetą iš dvaro buvo atgabenti kartu su Balinskiego rankraščiais ir tik vėliau išskirti į atskirą fondą. Ši nuomonė grindžiama f. 19 dokumentus palyginus su Odlianickio-Počobuto sudarytais aprašais.

21 Kraszewski 1859, 207.

22 Cit. iš Griškaitė 2016b, 30 (Balinskiego laiškas iš Vilniaus Balinskytei-Kostrovickienei [adresatės gyvenamoji vieta nenurodyta], 1816-03-03).

do których tak się mam amatorów iak narzeczony do swojej panny młodej“)²³. Pažada tesėjo. Su knygomis, kaip ir su rankraščiais, skirdavosi be galo sunkiai. Tai rodo kad ir *Księga darów uczynionych do Biblioteki Akademickiej Wileńskiej*: 1828 m. kovo 1 d. šiai institucijai paaukojo vos šešias brošiūras, iš kurių bibliografui Adomui *vel* Adomui Benediktui Jocheriui (Adam Benedykt Jocher, 1791–1860) vertos minėti atrodė vos dvi – Jono *vel* Jono Krikštytojo Vladislovo Sniadeckio (Jan Chrzciel Władysław Sniadecki *vel* Śniadecki, 1756–1830) mintys apie prancūzų filosofo Charles de Villers (1765–1815) veikalą *Essai sur l'esprit et l'influence de la réformation de Luther* (Paryžius, 1804) ir generolo, politiko ir mokslininko Michała Sokolnickio (1760–1816) istorinė studija *Recherches sur les lieux où périt Varus avec ses légions* (Paryžius, 1812)²⁴. Rankraščių, savo bibliotekos „aristokratų“, nedovanojo visai. Santūrus donatorius bus ir Vilniaus seniųjų muziejaus laikais, ypač turint galvoje faktą, kad šiame sambūryje pagal užimamas pareigas, bent jau oficialiai, buvo antras asmuo po Eustachijaus Tiškevičiaus (Eustachy Tyszkiewicz, 1814–1873). Čia ir vėl dominuos brošiūros – net 21 (!), dovanos ir kelis suakmenėjimus, piešinį urnos, 1846 m. iškastos Kosobudų kaime netoli Choiničių, prie Rūdinkų rasto bronzinio indo nuolaužą, Jašiūnų giriose sumedzioto meškiuko iškamšą (!), 1824 m. Jano Wincenty Bandtkie-Stężyńskiego (1783–1846) išleistą Galo Anonimo kroniką, savo paties veikalo *Dawna Dawna Akademii Wileńska, próba jej historyi od założenia w roku 1579 do ostatecznego jej przekształcenia w roku 1803*²⁵ egzempliorių, 1812 m. prancūzų valdžios antspaudo atspaudą²⁶. Tiesa, paaukos ir kelis unikumus, kaip antai: ant beržo tošies pieštą garsiojo Paulavos Respublikos įkūrėjo Povilo Ksavero Bžostovskio (Paweł Ksawery Brzostowski, 1739–1827) autoportretą ir dvi knygeles dokumentų apie Vilniaus laisvųjų mūrinių kūlą *Uolusis lituvis*²⁷.

23 Griškaitė 2016b, 30 (Balinskio laiškas iš Vilniaus Balinskytei-Kostrovickienei [adresatės gyvenamoji vieta nenurodyta], 1819-12-07). Be knygų Balinskis tiesiog negalėjo. Net 1831 m. gegužę–birželio pradžioje kalėdamas Laterano kanauninkų vienuolyno prie šv. Petro ir Povilo bažnyčios patalpose jomis „maitinosi“ lygiai su kitu žmonos Sofijos *vel* Sofijos Elžbietos Onos Sniadeckytės-Balinskienės (Zofia Elżbieta Anna ze Sniadeckich *vel* Śniadeckich Balińska, 1798–1880) siunčiamu valgiu. Žr. Balinskienė-Sniadeckytė 1831-05-03–1831-05-31, 1r–64v. Tuometei Balinskio korespondencijai būdingi žodžiai: „Knygas gražinu ir naujų prašau.“ Žr. Balinskis 1831-06-01, 65r.

24 1828 1. *Marca. Michał Baliński Fil. Mag. stozyt w darze sześć sztuk rzeczy drobnych drukowanych, z których znaczniejsze dwie broszury a) Reflexions sur les passages relatifs a l'histoire de Pologne, inserés dans l'ouvrage de M. Villers in 8° – b) Recherches sur les*

lieux ou périt Varus, par le G^e Sokolnicki.

Žr. *Księga darów uczynionych do Biblioteki Akademickiej Wilenski*; 22r. Taip pat žr. *Pamirštoji mecenatystė (1792–1832). Dovanų Vilniaus universitetui knyga*, 2010, 68, 69, 142, 169. Sniadeckio refleksijas apie de Villers veikalą vėliau dar kartą paskelbė ir Balinskis. Žr. S[niadecki] 1865, 185–196.

25 Žr. Baliński 1862.

26 *Spis ofiar które wplynęły do Muzeum Starozytności od 11^e, 6r, 19v* (dovanojimais 1857-04-11–1857-05-11).

27 *Spis ofiar które wplynęły do Muzeum Starozytności od 11^e, 14r* (dovanojimais 1857-04-11–1857-05-11); 30v (dovanojimais 1858-01-11–1858-02-11); 52r, Nr. 29 (dovanojimais 1860-01-11–1860-02-11); 71v, Nr. 20 (dovanojimais 1861-02-11–1861-03-11); 74r, Nr. 14 (dovanojimais 1861-04-11–1861-05-11); 93r, Nr. 2 (dovanojimais 1862-08-11–1862-09-11); 97r, Nr. 27 (dovanojimais 1862-10-11–1862-11-11). Taip pat žr. Bučys 2012, 511.

Nežinome, kaip atrodė Balinskiego bibliotekos patalpa Jašiūnų dvare iki to laiko, kai po Sniadeckio mirties istoriko šeima iš senojo medinio dvarelį persikėlė į greta pastatytus naujus mūrinius buvusio Vilniaus universiteto rektoriaus rūmus, kurių statyba pagal Karolio Podčaszyński (Karol Podczaszyński, 1790–1860) parengtą projektą baigta 1828 m.²⁸ Tikriausiai knygos laikytos spintose šeimininko kabinete ir tik ilgainiui perneštos į erdvią buvusios Sniadeckio observatorijos patalpą, suprojektuotą antrame rūmų aukšte langais į parką:

Iš „žaliosios“ svetainės buvo patenkama į kampe esantį bibliotekos kambarį. Jo sienos, taip pat žalios, buvo apstatytos aukštomis, iki pat lubų, ažuolinėmis spintomis, kuriose buvo sudėtas kelių tūkstančių knygų rinkinys, daugiausia Jono Sniadeckio ir Mykolo Balinskiego. Šiose spintose buvo laikomi ir minėtų asmenų rankraščiai, šeimos archyvas, taip pat laiškai...²⁹

Taip Jašiūnuose susiformavo dvinarė – Sniadeckio ir Balinskiego – biblioteka. Vis dėlto bent jau knygų skyriuje dominavo Jašiūnų savininko rinkinys, nes „rinktinė ir tikrai vertinga“³⁰ buvusio Vilniaus universiteto rektoriaus biblioteka, taip džiaugsmingai į Jašiūnus iš Vilniaus atgabenta 1828 m. birželio 24 d., daugiau nei po dvejų metų, vykdant testamentinę šio vyro valią, ir vėl grįžo atgal, iš kur buvo atvykusi. Vilniaus universiteto biblioteką šis ypatingas siuntinys pasiekė 1831 m. pradžioje³¹.

28 Vyravo nuomonė, kad mūriniai Jašiūnų rūmai buvo pastatyti senosios dvarvietės vietoje. Žr. Levandauskas 1994, 53. Vis dėlto pastarųjų metų archeologiniai tyrimai parodė, kad senasis medinis Jašiūnų dvaro gyvenamasis namas stovėjo maždaug dabartinės oficinios vietoje. Savo ruožtu tai, kad iki Sniadeckio mirties, o ir dar bent kelerius metus po to, Balinskių šeima gyveno senajame gyvenamajame dvaro pastate, rodo ir egodokumentiniai šaltiniai. Plg.: „Už šimto žingsnių nuo mano būsto yra Balinskių namas [orig.: „dom Balińskich“ – R. G.], kur visi valgome *en famille* [su visa šeima *vel* šeimoje (pranc.) – R. G.]. Taigi neturiu savo namuose [orig.: „w mym domu“ – R. G.] virtuvės. Jeigu kada nors jos prireiktų, reikėtų ją sumūryti atskirai, šone, nes virtuvė pačiame name man labai nepriimtina“. Žr. Sniadeckis 1830-01-10, 111r. Taip pat žr. Griškaitė 2016b, 51; Karpičius 2016, 208 (Marijos *vel* Pranciškos Marijos Anelės Balinskytės [vėliau – Garbovskienės; Franciszka Maria Aniela z Balińskich Garbowska, 1822–1898] laiškas iš Jašiūnų Balinskiui į Varšuvą, 1840-01-26).

29 Aftanazy 1993, 156. Taip pat žr. Znatowicz-Szczepeńska 1937, 135–136; Arlauskienė

2016, 180. Taip pat žr. 1932 m. nežinomo fotografo darytas bibliotekos nuotraukas. Žr. Arlauskienė 2016, 178.

30 Baliński 1865a, 890.

31 *Pamirštoji mecenatystė (1792–1832). Dovanų Vilniaus universitetui knyga*, 2010, 168, 1 lent.; 172. Nurodomos dvi Sniadeckio bibliotekos išvežimo iš Jašiūnų datos – sausio 25–30 d. ir vasario 24 d., tačiau tikroji yra pastaroji. Žr. Jocheris 1831-02-22, [be lapų numeracijos]. Taigi žymusis bibliografas ir buvo tas asmuo, kuris knygas iš Jašiūnų pervežė į Vilnių. Jocherio laiške aptariamai įvairūs organizaciniai knygų pervežimo aspektai. Antroje laiško voko pusėje Balinskiego ranka darytas įrašas juodu rašalu: „Dėdulės Bibliotekos išvežimo iš Jašiūnų data.“ Apačioje kito asmens ranka darytas priedas pieštuku: „1831 vasaris. P[onas] Jocheris.“ Žr. Jocheris 1831-02-22, [be lapų numeracijos]. Laiške yra ir tokie Jocherio žodžiai: „nors metų laikas ir nepalankus [į Jašiūnus Jocheris atvyko vasario 21 d. – R. G.], bet džiaugiuosi galėdamas apžiūrėti gražiuosius Jašiūnus, matyti tokios šviesios atminties žmogaus namus“. Žr. Jocheris 1831-02-22, [be lapų numeracijos]. Balinskis daro aptakią užuominą ir

Vienais duomenimis keturiose į Vilnių atgabentose dėžėse buvo sukrauta 1118 (nėskaičiuojant dubletų ir smulkių spaudinių), kitais – 1144, o dar kitais – 1720 tomų knygu³². Taigi dominavo knygos, tačiau ir rankraščių iš Jašiūnų tada išvežta gana daug – daugiau nei 33 įrišti tomiai³³. Tai korespondencijos su Varšuvos mokslo bičiulių draugija fragmentai, kalbos, sakytos baigiant ir pradedant mokslo metus Vilniaus universitete, kiti rektoriavimo laikotarpio dokumentai (rektoriui rašyti laiškai, universiteto finansiniai dokumentai, šiai aukštajai mokyklai pavaldžių mokyklų reikalai), smulkesni kūriniai filosofijos, fizikos, matematikos, astronomijos, literatūros, net laisvųjų mūrininkų klausimais. Rankraščiai lotynų, vokiečių, lenkų ir prancūzų kalbomis. Svarbiausi mokslinio darbo rankraščiai – monografijos ir studijos: *Jeografia, czyli Opisanie matematyczne i fizyczne ziemi* (žr. 1 pav.); *Filozofia umystu ludzkiego, czyli Rozważny wywod sił, i działań umysłowych, Sur Copernic* (greta – ir lenkiškos, 1814 m. laidos, šios studijos rankaštis); *Żywot literacki Hugona Kollątaia*³⁴. Šiame rinkinyje buvo ir Sniadeckio kolegų – Stanislovo Budno (Stanisław Budny, 1791–1853), Vincento Karčevskio (Wincenty Karczewski, 1789–1832), Antano Virvičiaus (Antoni Wyrwicz, 1791–1856), Jono Petro Franko (Johann Peter Frank, 1745–1821) ir kt. – darbų rankraščių³⁵. Taigi per šį pirmą savanorišką dvaro bibliotekos transportavimą daugiausia

apie Sniadeckio testamente užrašytas „atminimo dovanas Krokuvos kraštui“, tačiau jų nedetalizuoja. Žr. Baliński 1865a, 899. Visai įmanu, kad šios „dovanos“ tebuvo kasmetinė stipendija astronomijos studentams. Žr. Czeppe, Deszczyńska 2016, 130.

32 *Pamirštoji mecenatystė (1792–1832). Dovanų Vilniaus universitetui knyga*, 2010, 168, 1 lent.; 173.

33 Заіончковскій 1842, 8v–11v, Nr. 113–145 (*Рукописи Ивана Снядецкого*). Šiuos duomenis plg. *Pamirštoji mecenatystė (1792–1832). Dovanų Vilniaus universitetui knyga*, 2010, 168, 1 lent.; 174. Po Vilniaus universiteto uždarymo Sniadeckio rinkinys kurį laiką buvo laikomas šios institucijos bibliotekos patalpose. Rektoriaus brolio Andriejaus Sniadeckio (Jędrzej Sniadecki vel Śniadecki, 1768–1838) rūpesčiu 1835 m. knygos ir rankraščiai buvo perduoti Vilniaus medicinos ir chirurgijos akademijai. Žr. Polinskis 1834-11-29, 56r–56v. Taip pat žr. *Выписка изъ Протокола Засѣданій Конференціи Виленской Медико-Хирургической Академіи*, 1835-03-26, 13v–15r. Tikėtina, kad ne tik dalį knygų, bet ir dalį rankraščių ši aukštoji mokykla perdavė Vilniaus observatorijai. Žr. *Выписка изъ Протокола Засѣданій Конференціи Виленской Медико-Хирургической Академіи*, 1835-03-26, 13v. Ti-

krai žinoma, kad akademijos archyve nuo 1835 m. iki 1842 m. buvo saugomi 33 Sniadeckio rankraščių kolekcijos tomiai. 1842 m. akademijos archyve buvusi Sniadeckio rankraščių sanaupa buvo išvežta į Kijevo Šv. Vladimiro universitetą. Sovietmečiu dalis šių rankraščių iš Kijevo buvo gražinta į Vilnių. Šiuo metu LVIA, kolekcijoje „Vilniaus universiteto profesorių dokumentai“ (f. 1511), saugomi 6 Sniadeckio rankraščių kolekcijos tomiai: b. 23 (senasis, 1842 m. šiuos rankraščius iš Vilniaus medicinos ir chirurgijos gabenant į Kijevo Šv. Vladimiro universitetą, sudaryto sąrašo Nr. 120); b. 24 (senasis sąrašo Nr. 113); b. 25 (senasis sąrašo Nr. 114); b. 26 (senasis sąrašo Nr. 118); b. 27 (senasis sąrašo Nr. 117); b. 28 (senasis sąrašo Nr. 119).

34 Заіончковскій 1842, 8v, Nr. 113, 114; 9r, Nr. 115; 9v, Nr. 117. Šie rankraščiai, išskyrus veikalą *Filozofia umystu ludzkiego, czyli Rozważny wywod sił, i działań umysłowych*, šiandien saugomi LVIA. Žr. [Sniadecki] 1803; [Sniadecki] [1802]; [Sniadecki] 1814; [Sniadecki] [1814]. Spausdintų šių Sniadeckio darbų metrikas žr. Sniadecki 1804; Sniadecki 1803; Sniadecki 1814a; Sniadecki 1814b.

35 Заіончковскій 1842, 10r, Nr. 122, 123; 11r, Nr. 140, 143.

GEOGRAFIA

czyli

Opisanie Matematyczne i Fizyczne Ziemi

przez Jana Sniadeckiego

Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk oddane kształm i Staraniem
tegoż Towarzystwa ogłoszone w Roku 1803.

*Nil parvum sapias, et adhuc sublimia curas:
Quae Mare compescant, causet, quid temporet annum:
Stillae sponte sua, jubaene vagantur et exeret.
Quid premat obscurum Lunae, quid praeparat orbem
Quid velit et posuit rerum concordia divors.*

Horat. Lib. I. Epist. XII.

1 pav. Vieno iš Jašiūnų dvaro archyvo tada išgabento Jono Sniadeckio autografo – veikalo *Geografia czyli Opisanie Matematyczne i Fizyczne Ziemi* (1803) – titulinis lapas; 39,5 × 24,7; LVIA: f. 1511, ap. 1, b. 24, [30]

buvo išvežta mokslo darbų rankraščių. Didžioji dalis mokslinės korespondencijos, taip pat kiti ne mažiau vertingi rankraščiai liko Jašiūnuose.

Tikėtina, kad naujoji dvaro biblioteka buvo intensyviai tvarkoma ir įrenginama 1831–1835 m., o Balinskio išsikraustymo į Varšuvą (tame mieste gyveno 1836–1847 m.) išvakarėse buvo įgavusi tokį pavidalą, kurį galima įsivaizduoti tiek iš amžininkų atsiminimų, tiek iš vėlesnių jos katalogų ir nuotraukų. Biblioteka tvarkyta ir per atostogas, nuolat pildyta. Iš Varšuvos Balinskis niekada negrįždavo tuščiomis. Štai 1845 m. parvežė tenyškčio universiteto auklėtinio, 1830–1831 m. sukilimo dalyvio, vėliau valdininko Maciejaus *vel* Maciejaus Ignacy'jaus Bajerio *vel* Bayerio (1804–1861) dovanotus dokumentus apie Kulmo pilį ir seniūniją (dovanojimą liudija paties donatoriaus įrašai antraštiniuose rankraščių lapuose)³⁶. 1847 m. kai kuriuos savo paties istorinius darbus, kaip antai: Jono Dlugošo kritiką ar išrašus iš kitų senųjų kronikų, taip pat vieną kitą savo amžininkų autografa, Balinskiui dovanojo ir geologas, istorikas Hipolitas *vel* Tymoteusz Hipolitas Symforianus Kownackis (1761–1854)³⁷. Ir tai tik keletas archyvinuose dokumentuose įskaitytų pavyzdžių. Galutinai ekskaralystės sostinėje sukaupotos knygos ir rankraščiai į Jašiūnus buvo pervežti 1847 m. balandžio pabaigoje³⁸.

Nuolatinį rūpestį svarbiausia dvaro patalpa – biblioteka – iškalbingai rodo net ir šie jaunesniosios istoriko dukters Balinskytės-Garbovskienės žodžiai tėvui į Varšuvą adresuotame laiške: „Jašiūnuose jau viskas sužaliavo ir beržai jau pradeda gražiai žydėti. Bibliotekoje šiandien dar nebuvau, bet žinau, kad ten, kai tik gražus oras, atidarinėja langus ir valo dulkes.“³⁹ Taigi biblioteka – ne tik sakraliausia Jašiūnų erdvė, bet ir dvaro šeimininko teritorija, namai namuose. Balinskis save kategoriškai priskyrė prie „knygių“, t. y. bibliofilų. Visa kita, kaip antai dailės paveldas ar lietu-

36 *Inventarium capitaneatus Chelmensis post Magnifici dni Gabrielis Tharto de Sczekarzo-wice, castellani Radomiensis [...] mense Maij a. d. 1565, 1788, 1r–69v; Spisanie rzeczy wszystkich zamkowych, folwarku od Urodzaiu i Wsi ku zamkowi chelmskiemu przystuchaiących, 1788, 1r–28v.*

37 Kownacki [be datos]; Kownacki [be datos] b. Pastarojo sąsiuvinio antraštiniame lape matome Balinskio įrašą: „Kownacki sam mający już wieku / lat około [žodis *około* įterptas – R. G.] 86. oddał ten rękopis swój / Michałowi Balińskiemu / w Warszawie roku 1847. “ („Kownackis, kuriam dabar yra kokie aštuoniasdešimt šešeri metai amžiaus, šį savo rankraštį atidavė Mykolui Balinskiui Varšuvoje 1847 metais“). Žr. Kownacki [be datos]b, 1r. Kownackio pavardę matome ir tarp Vilniaus universiteto bibliotekos donatorių. Žr. *Pamirštoji mecenatystė (1792–1832). Dovanų Vilniaus universitetui knyga*, 2010, 64, 66, 68, 136, 138, 142.

38 Jašiūnų dvaro pajamų ir išlaidų sąrašas, 1847-04 [diena nenurodyta], 1r. Knygos buvo atvežtos kartu su sofomis, o už pervežimą sumokėta 10 sidabro rublių ir 34 kapeikos. Tikėtina, kad šio krovinio pagrindą sudarė knygos, nes kiek anksčiau už iš Varšuvos atgabentus krėslus Balinskis sumokėjo tik 2 sidabro rublius ir 78 kapeikas. Žr. Jašiūnų dvaro pajamų ir išlaidų sąrašas, 1847-04 [diena nenurodyta], 1r.

39 Garbovskienė [be datos], 4v. Plg.: „Mielasis Tėvelis, prašote, kad ką nors papasakočiau apie biblioteką ir sodą. Man regis, kad jau apie tai rašiau, bet nesu tikra, todėl tikinu, kad prieš mums išvažiuojant bibliotekoje buvo valomos dulės, viskas švarinama, vėdinama – kaip kad ir visame Dėdulės [t. y. Sniadeckio – R. G.] name. Visur buvo plaunami langai, vaškuojamas parketas. Ir mes pačios su mama [t. y. Sniadeckyte-Balinskiene – R. G.] ten buvome ir viską prižiūrėjome.“ Žr. Balinskytė 1840-04 [diena nenurodyta], 13v (2 pav.).

prezidium; cenzurą ię na iarmark, cebra
tam sobie walcownik piersiody bydy magy
sobre walcownik kuzia. Kochany Papi
pise ięby omu o bibliotekę i o ogrodzie
i o majusai adais omu ię ię iur ston
piscatom ale nie iston piewra o rą
tem parwie, ię bibliotekę pred naszym
mgiarden piziti, ię ię ię ię ię ię ię
tak ię ię ię ię ię ię ię ię ię ię ię
akwa mygli pwsadaki pwsadaki i
my same ię bytyemy ię ię ię ię
my tejs a Maria. Kote ogrodu taki
Janek ię, slary ię ię ię ię ię ię
go majusai, radys ię ię ię ię ię
miejuz ięmy, miasadtingo ię ogurk
leda, teras ięli miasiona kapiet ras
maityck plone Maria kuziata; Papi
powie ię ię ię, ale nie moina byto
w pwsady bo ięmia byto pwsady. O ię
nagadatom kochanemu Papiu rwmaity
mery ię o gospodantwie do ktorego
mam daryc sicuty. Catury racyki kochanego
Papusi.
Julia.

2 pav. Julijos Balinskytės laiško iš Vilniaus Mykolui Balinskiui į Varšuvą fragmentas, 1840-04 [diena nenurodyta]; 21,3 × 13,4; VUB RS: f. 22, b. 94, 13v

viški artefaktai, priešingai nei kolegoms istorikams, tarytum ir visai nerūpėjo. Galbūt todėl lengva ranka Vilniaus senienų muziejui dovanoto tiek Bžostovskio autoportretą, tiek senovinio indo nuolaužą. Vis dėlto bene ryškiausiai ši nuostata skleidžiasi 1850 m. spalio pradžioje rašytame laiške Adomui Zavadzkiui (Adam Zawadzki, 1814–1875), kai iš šio įtakingo Vilniaus leidėjo sulaukė netikėtos dovanos – kuklaus, tačiau paties Pranciškaus Smuglevičiaus (Franciszek Smuglewicz, 1745–1807) piešinio:

Nie zasłużyłem na tak piękny węzeł, jakim jest szkic Smuglewicza, ale Pan widząc chcesz mię podnieść w oczach moich na znawcę Sztuk pięknych, chcesz mię kokietem czyli gachem artystycznym zrobić. A co na to powiedzą Rafaele Wileńscy? Bo gdybym był ieszcze bogaty – to inna kwestya. Najsadniej bym został nietylko znawcą, ale i orędownikiem sztuki. Ale teraz u siebie między czterma ścianami moiej skromnej Biblijoteki wolno mi być nawet mistrzem, nie tylko amatorem malarstwa. I dla tego przyjmując z wdzięcznością ten dar, będę go razem chował w tece swoieje jako pamiątkę miłą dla mnie Jego przyjaźni dla mnie⁴⁰.

Vertimas

Nenusipelniau tokio puikaus siuntinio – Smuglevičiaus eskizo, bet matau, kad Tamsta nori mane mano paties akyse pakylėti iki dailių menų žinovo, nori mane tarytum kokia kokete padaryti, menų adoratoriumi. O kaip į tai pažiūrėtų Vilniaus Rafaeliai? Na, jeigu dar būčiau turtingas, tai kitas reikalas. Tada gal tapčiau ne tik dailės žinovu, bet net ir menų mecenatu. Dabar gi sėdėdamas čia, tarp keturių savo kuklios Bibliotekos sienų, galiu sau būti pačiu metru, o ne kažkokiu ten dailės mėgėju. Ir todėl, nors ir su dėkingumu, priimu šią dovaną, vis dėlto paslėpsiu ją savo stalčiuje – kaip mielą mūsų draugystės su Tamsta atminimą.

Ši nuostata, ši religija, – bibliofilija, kaip ir antra religija – šubravcofilija (*vel* nenau-dofilija), buvo įskiepyta dar jaunystėje, ir tai, be abejonės, padarė du „metrai“: Joakimas *vel* Joakimas Juozapas Benediktas Lelevelis (Joachim Józef Benedykt Leleweł, 1786–1861) (pirmuoju atveju) ir Andriejus Sniadeckis (antruoju atveju). Tačiau šiandien jau galima kalbėti ir apie trečiąjį „metrą“ – vyresnįjį brolių Stanislovą Balinskį (Stanisław Baliński, 1783–1813). Šis anksti iš pasaulio pasitraukęs vyras („gyveno 29 metus, 2 mėnesius ir 9 dienas“⁴¹) buvo ne tik dailininkas, Jono Rustemo mokinys, ne tik laisvasis mūrininkas, bet ir knygos žmogus, Jean-François Regnardo (1655–1709) ir François de La Rochefoucauld (1613–1680) kūrybos vertėjas ir net vieno originalaus, nors ir iš aukščiau užsakyto, darbo autorius⁴². Tai, kad Stanislovas Balinskis buvo ne tik šeimos legenda, bet ir didelis autoritetas Balinskiui, rodo ir Jašiūnų bibliotekos archyve saugota, jo paties ranka rašyta jautri brolio biograma⁴³ (3 pav.). Kaip akivaizdu ir tai, kad

40 Balinskis 1850-10-01, 106r–106v.

41 [Autorius nenurodytas,] 1817, 506.

42 Baliński 1811.

43 Balinskis 1845-10-17, 40r–40v. Plg. [Autorius nenurodytas,] 1817. Ir viename, ir ki-

tame šaltinyje nurodoma ta pati Stanislovo Balinskio gimimo data – 1783 m. gegužės 6 d. Plg.: Przyrembel 1935, 12–13; [Širkaitė] 2012, 55. Šiuose leidiniuose nurodoma 1782 m. gegužės 2 d. Taip pat plg.

vyresnio brolio netektį (mirė ir palaidotas Krokuvoje, Šv. Marijos bazilikoje) ir intelektualinio bendravimo tuštumą kompensavo vos trejais metais už Stanislovą jaunesnis Lelevelis. Draugystė užsimezgė tikriausiai dar 1815 m., tačiau daiktinis įrodymas, ankstyviausi laišakai, datuojami 1818 m., kai Lelevelis išvyko į Varšuvą. Tai dviejų lygiaverčių deivei Klejō tarnaujančių vyrų laišakai, kuriuos galima skaityti pačiu įvairiausiu, kad ir Vilniaus miesto istorijos tyrimų aspektu⁴⁴, tačiau tai ir dviejų bibliofilų ir, žinoma, archyvarų laišakai:

Bet noriu Tamstai pranešti svarbiausią naujieną. Danil[avičius]⁴⁵, dabar lankydamas kanclerio Rumiancevo⁴⁶ biblioteką, ten rado, pirma, 1347 m. Vislicoje sudaryto Kazim[iero] D[idžiojo] Statuto rankraštį rusų kalba, kurį tas iškilus mokslų mecenatas norėtų ir paskelbti. Tame rankraštyje yra dar nežinomų duomenų apie Liet[uvo]s įstatymdavystę Kazimiero Jogailaičio laikais. Antra, Danilavičius rado pirmąją 1558 m. Mamoničių spaustuvėje išleisto Lietuvos Statuto baltarusių kalba laidą. Šis egzempliorius daug pilnesnis negu tas, kurį turi p[onas] Lindė⁴⁷, nes trūksta tik antraštinio ir dviejų paskutinių lapų, kuriems rekonstruoti galėtų puikiai pasitarnauti Lindės faksimilės. Trečia, aptiko du mažai apgadintus to paties baltarusiškai rašyto ir tais pačiais metais dar kartą ir tokiu pačiu lapų skaičiumi perleisto Statuto egzempliorius. Skirtumas tarp šių dviejų tų pačių metų laidų yra akivaizdus. Vis dėlto pats rečiausias spausdintų knygų Feniksas – tai Lietuvos Statutas, pirmą kartą išleistas lenkų kalba Vilniuje, pas Mamoničius. Išliko visas ir tokio dar neturi niekas, apskritai tai tik trečiasis šiandien žinomas egzempliorius⁴⁸.

Šis laiškas rodo, kaip visa tai Balinskiui rūpi ir kad bent vieną tokį raritetą būtų norėjęs turėti ir Jašiūnuose. Po dvejų metų rašytame laiške trykšta džiaugsmu dėl vis turtėjančios bibliotekos: „Dėkui Dievui, mano senųjų lenkų kalba rašytų knygų kolekcija dėl mano nuolatinių pastangų palaikant Bibliofilinį [žodį iš didžiosios raidės užrašė Balinskis – R. G.], jeigu taip galima sakyti, entuziazmą, nuolat derantis su čionykščiais žydais bukinistais, labai išaugo, taigi šį tą turiu ir iš miestų istorijos, nors galbūt ir ne viską.“⁴⁹ Šiame sakinyje yra ir viena labai svarbi detalė: savo rinkiniui buvo davęs kryptį – Lietuvos miestų istorija. Taigi jau iš pat pradžių tai buvo tikslingas, kaip kad ir sako pats Balinskis, – bibliofilinis, knygų kolekcionavimas. Todėl neatsitiktinai didžiudamasis rašė, kad galbūt netrukus Jašiūnų biblio-

J. 1839, 50. Pastarajame leidinyje, kuriame aktyviai bendradarbiavo ir Balinskis, taip pat nurodyta 1783 m. data (mėnuo ir diena nenurodyti).

44 Šiuo aspektu Balinskio ir Lelevelio susirašinėjimą citavo Naruniecas. Žr. Naruniecas 1995, 28, 30–31 ir kt.

45 Turimas galvoje Ignacijus Danilavičius (Ignacy Daniłowicz, 1787–1843).

46 Kalbama apie Nikolajų Rumiancevą (Николай Петрович Румянцев, 1754–1826).

47 Turimas galvoje Samuelis Bogumiłas Linde (1771–1847).

48 Versta iš Jasiulaniec 1939, 242 (6) (Balinskio laiškas iš Vilniaus Leleveliui į Varšuvą, 1825-01-15).

49 Versta iš Jasiulaniec 1939, 242 (6) (Balinskio laiškas iš Jašiūnų Leleveliui į Varšuvą, 1827-02-15).

Stanisławu Balinskiemu, urodził się w Wilnie, R^o.
 1783. dnia 6. Maja - z Ojca Ignacego nauczyciela
 Ławnika Instytutu i Matki Anny z Kras-
 awicow. - nauki był w szkole podrejtorskiej
 w Wilnie a później w Kadencii - Wtóra dnia
 chwywszy w kilka lat później miesz w roku
 1804. Dnia 26. Junia zawiadził pryncypał, Sudo-
 nia, ^{strzeż} Hegny, Łachy, Morucia, i pselki
 powoławszy do domu ^{niezadowolony} Radziwiłłowski - oddając
 cały naukow, i wtenczas przełożył na język
 cyrylicy Maayny i uwagi sporadnie Stia. de
ka Rochefoucauld. Wtore potem w 1812. wyjechał
 do Warszawy i Wilnie u Dawidzkiego. in 2° mo. a pot-
 z wienerunickim Autora. - Wypłumaczył pro-
 tego, ^{niezadowolony} komedya Bernarda, Gracz, wierszem klas-
 kowskim ^{au} do stenc do brainu. - w 1810. R^o. w spem-
 uedł się do Warszawy gdzie ~~zanim~~ sprawował urząd
 Sekretarza Szpedycji krajowej i w Ministerium
 sprawiedliwości, i Dyrekcji Teatru Narodowego - aż
 do R^o. 1813. ^{a czas} ~~Wtore~~ niemogąc powrócić na łono
 rodziny i przyjaciół, stałabliżniej wicemysł, wyjechał
 w miesiącu styczniu do Krakowa gdzie ukorowansky
 na tegnitaj gotówkę. Dnia 13. Lutego. R. J. tyj a dotknął.
 i pochowany także w kościele Pańcy Maryi. Dnia 15. t. m.
 Oprócz piśm wyżley wspomniany, wydał i inne ze zko-
ccia

3 pav. Mykolo Balinskio rašyta jo brolio Stanislovo Balinskio biograma, [be datos]; 23,5 × 18,2; LMAVB RS: f. 81, b. 29, 40r-40v

teka galės būti lyginama su Aloyzo Osinskio (Alojzy Osieński, 1770–1842) ir net Edwardo Raczyńskiego (1786–1845) rinkiniais: „nes turiu pasigirti, kad man, be kita ko, pavyko aptikti keletą įdomių dalykų“⁵⁰. Akivaizdu, kad Balinskio aistra turėjo ir blogąją pusę, nes nuolatinių finansinių problemų kamuojamas dažnai likdavo skolingas Vilniaus bukinistams. Glaudžius ryšius bent jau kolekcionavimo pradžioje palaikė ir su vyskupu bibliofilu Jonu Krizostomu Gintila (Jan Chryzostom Gintylło, 1789–1857)⁵¹. Bibliofilinės paieškos peržengė ir Lietuvos teritoriją, nors ne visada buvo sėkmingos. Taip ir liko neįgyvendintas Charkovo projektas – Danilavičius nepanoro skirtis su taip Balinskio geidžiamomis jo rinkinio knygomis. Laiške Leleveliui desperatiškai rašė: „Danilavičius atsisakė man parduoti kelias knygas, kurios jam visada turi būti po ranka, kai tapo profesoriumi Charkovo universitete, ir tai mane baisiai išmušė iš vėžių [orig.: „co mię strasznie detonuie“ – R. G.], nes žinau, kad čia jų tikriausiai niekada nenusipirksiu. Taigi tik įsivaizduokite, mielas Pone Joakimai, kokią geradarystę padarytumėte, jeigu jas man nupirtumėte iš Varšuvos bukinistų.“⁵² Tarp minimų knygų buvo ir Petro Dusburgiečio kronika, ir Pauliaus Ščerbico (Paweł Szczerbic, 1552–1609) parengtas magdeburginių teisių rinkinys. Bibliofilinę aistrą netiesiogiai rodė net ir pirmasis didesnis Balinskio darbas – statistinis Vilniaus miesto aprašymas⁵³. Šioje „bendram dabartinės miesto padėties vaizdui“ skirtoje studijoje (rašyta prancūzų kalba ir tik vėliau išversta į lenkų kalbą) regime autoriaus empatiją kaip tik dalyje apie Vilniaus miesto bibliotekas. Balinskis ne tik pateikė tikslius duomenis apie šiose institucijose saugomų tomų skaičių, bet ir apgailestavo, kad mieste nėra nei specializuotos teisinės, nei juolab viešosios bibliotekos. Ir dar šis iškalbingas sakinytis: „Universiteto bibliotekoje buvo daugiau nei 50 tūkstančių tomų.“⁵⁴

Darbas tyrinėjant Vilniaus istoriją pažadino ir archyvinę aistrą. Vilkų ir meškų medžioklėmis garsaus Jašiūnų dvaro savininkas visada pirmenybę atiduodavo istorinių dokumentų medžioklei. Tai matome ne tik didžiajame Vilniaus istorijai skirtame dvi-tomyje⁵⁵, bet ir jau minėtojoje „aukščiausiosios Vadovybės“ užsakymu rašytoje statistinėje studijoje. Anot Balinskio, jo siekis – per pirminius, t. y. archyvinius, šaltinius parodyti senąją „tos kadaise Lietuvos sostinės istoriją“ („tej niegdyś stolicy Litewskiej“)⁵⁶. Digresija į praeitį šioje moderniai Vilniaus istorijai skirtoje knygoje galima vadinti ir pirminiais dokumentais paremtą, tačiau šiame kontekste visai nederantį Vilniaus Katedros aprašymą⁵⁷. „Patyrusiu archyvaru“ Balinskį vadina ir Lelevelis. Dar 1825 m. savo kolegos prašė Radvilų komisijos („Prokuratoria Generalna Poradziwił-

50 Versta iš Jasiulaniec 1939, 242 (6) (Balinskio laiškas iš Jašiūnų Leleveliui į Varšuvą, 1827-02-15).

51 Žr. Jasiulaniec 1939, 240 (4) (Lelevelio laiškas iš Varšuvos Balinskiui į Jašiūnus (?), 1819-03-22).

52 Versta iš Jasiulaniec 1939, 245 (9) (Balinskio laiškas iš Vilniaus Leleveliui į Varšuvą, 1825-03-23).

53 Baliński 1835a. Vilniaus cenzūros komitetui skirtą (cenzorius Leonas Borovskis) šio darbo egzempliorių (Balinskio autografas) žr. Balinskis 1835.

54 Baliński 1835a, 156–187.

55 Baliński 1836, 1837a.

56 Baliński 1835b, VI.

57 Baliński 1835b, VI.

lowskiej Massy⁵⁸) archyve paieškoti duomenų apie Lenkijos ir Lietuvos karalių Mykolą Kaributą Višnioveckį: „Tamsta esi pratęs dirbti tame archyve ir atmintinai žinai, kur kas yra, todėl lengvai, vienu prišokimu, vienu šuoliu, vienu skrydžiu, tai padarysi“ („i łatwo na jednej nodze i jednym wyskokiem i przeskokiem tego dokażesz“)⁵⁹. Ir tikrai Balinskis nuoširdžiai mėgavosi „kapstymusi“ („gmeranie“)⁶⁰ archyvuose. Nors šiuo konkrečiu, Lelevelio atveju, manė, kad „tose kadaise turtingo mūsų istorijos dokumentų lobyno liekanose“ daugiau medžiagos būtų galima aptikti ne apie karalių Mykolą, o apie karalių Zigmantą Vazą, padėti neatsisakė: „kad ir kaip ten būtų, pasirausiu, gal ir pavyks ką rasti!“⁶¹. Šauktukas čia taip pat iškalbingas.

Vilniaus miesto istorijos tyrėjas, jo žodžiais tariant, „nuolat matėsi“ („z którym ciągle się widuję“)⁶² ir su Vilniaus rotušės archyvu, lankėsi ir evangelikų bei unitų konfesijų rankraštynuose⁶³. Iš Sankt Peterburgo buvo gavęs ir keletą 1826 m. darytų nuorašų iš Lietuvos Metrikos (atrodo, kad ši medžiaga iš pradžių atkeliavo į Varšuvą, o tik po to į Jasiūnus), kurią jau vėliau laiške Kraševskiui pavadins „pačiu žymiausiu, bet ir pačiu sunkiausiai prieinamu šaltiniu“⁶⁴. 1828 m. Balinskio užsakymu istorinių dokumentų nuorašai buvo daromi Rygoje ir Dorpate⁶⁵. Tačiau bene daugiausia unikalios medžiagos gavo iš istoriko Mikalojaus Malinovskio (Mikołaj Malinowski, 1799–1865). Radvilų komisijos sekretorius, o vėliau ir jos generalinis prokuroras, ne tik idealiai sutvarkė dar 1818 m. birželį į Vilnių iš Nesvyžiaus atgabentą Radvilų archyvą (didžiąją jo dalį), bet ir atrinko bei nukopijavo Balinskio tyrimams svarbius dokumentus:

Pastaruoju metu išiklausiau į mokslingus Maloningojo Pono patarimus ir atidariau tas skrynias, kurios dvylika metų stovėjo neliestos, ir iš jų jau ištraukiau gana didelį pergamentą ir senų privilegijų pluoštą. Rasi ten ir Kazimierą Didįjį, ir Vladislovą Jogailą, ir Joną Albertą, o Žygimantų ir tikrai yra daug; ten pamatysi ir kitų raritetų,

58 Žr. Jasiulaniec 1939, 244 (8) (Lelevelio laiškas iš Varšuvos Balinskiui į Vilnių, 1825-02-10).

59 Versta iš Jasiulaniec 1939, 244 (8) (Lelevelio laiškas iš Varšuvos Balinskiui į Vilnių, 1825-02-10).

60 Žr. Jasiulaniec 1939, 244 (8) (Lelevelio laiškas iš Varšuvos Balinskiui į Vilnių, 1825-02-10).

61 Versta iš Jasiulaniec 1939, 245 (9) (Balinskio laiškas iš Vilniaus Leleveliui į Varšuvą, 1825-03-23).

62 Žr. Jasiulaniec 1939, 245 (9) (Balinskio laiškas iš Vilniaus Leleveliui į Varšuvą, 1825-03-23).

63 Žr. Jasiulaniec 1939, 245 (9) (Balinskio laiškas iš Vilniaus Leleveliui į Varšuvą, 1825-03-23).

64 Balinskis 1834-02-28, 68v. Taip pat žr. Išrašai apie Lietuvos miestus ir miestelius iš

Lietuvos Metrikos, 1r–19r. Plg.: „Knygoje Nr. 410 (1826 metais Sankt Peterburge darytas nuorašas ir čia atsiųstas [...]).“ Žr. Išrašai apie Lietuvos miestus ir miestelius iš Lietuvos Metrikos, 1826, 1r. Taip pat plg.: „Išrašai iš Metrikos knygos Nr. 410. Tai Sankt Peterburge 1826 metais daryti ir į Varšuvą atsiųsti nuorašai.“ Žr. Išrašai apie Lietuvos miestus ir miestelius iš Lietuvos Metrikos, 1826, 18r. Vėliau Sankt Peterburgo unikalių dokumentų nuorašų gaus ir iš istoriko, šaltinių leidėjo, poeto ir vertėjo Stanislovo Augusto Liachovičiaus (Stanisław August Lachowicz, ~1810–1882). Žr. Ragauskienė 1999, 8. Apie tai taip pat žr. p. 313.

65 Žr. Jasiulaniec 1939, 241 (5) (Balinskio laiškas iš Vilniaus Leleveliui į Varšuvą, 1825-01-15).

kaip antai tarp Sobeskių dokumentų yra daug turkų ir graikų kalbomis rašytų laiškų. Pastarąja kalba šiaip taip skaitau, bet ta pirmąją rašytus laiškus reikės duoti kokiam nors bisurmanui [orig.: „bisurmaninowi“ – R. G.], kad iššifruotų. Kai jau po savo kaimiškų atostogų į miestą grįšit, pasistengsiu Tamstą deramai priimti, kaip kad ir pridera garbingam Tamstos vardui ir mano paties norams⁶⁶.

Visa tai atguls Jašiūnų archyve. Minėtame laiške Kraševskiui miestų istorijai ir konkrečiai Vilniaus istorijai sukauptą rankraščių rinkinį pavadins „išsamiu“⁶⁷. Tačiau ilgainiui „miestietiška“ Jašiūnų rinkinį savaip nukonkuruos toje pačioje bibliotekoje sugulę Sniadeckio rankraščiai. Dėl to bus kaltas ir pats Balinskis, gyvenimo gale tapęs daugiau negu uoliu buvusio rektoriaus biografu⁶⁸. Niekur nedings tik sakralus požiūris į autentiškus istorinius dokumentus. Ilgainiui į juos žvelgs jeigu ne liguistai, tai labai jautriai, bendraus su jais vienas savo šventovėje, savo „kuklijoje Bibliotekoje“⁶⁹. Nenorės, kad juos liestų svetima ranka. Pačius brangiausius dokumentus įriš į tamsiai rudos odos knygas, nugarėlės viduryje įspaus auksines raides: „MM. SS“, apačioje – inicialus „M. B.“ Stums nuo savęs bet kokią mintį, kad šie raritetai, kad ir trumpam, kad ir laikinai, galėtų iškeliauti iš Jašiūnų⁷⁰. Mintyse savo bibliotekos centre statys aukštą bokštą, kuriame laikys slėpiningiausias savo šeimos ir savo tėvynės, *domus et patriae arcana*, dalykus; visai tokį patį, kokį Nesvyžiaus archyve matė Malinovskis ir taip gyvai aprašė jam adresuotame laiške⁷¹.

⁶⁶ Malinovskis 1830-06-03, 1r–1v. Plg.: „Visuomenei jau daugiau nei dešimt metų yra žinomi kunigaikščių Radvilų Nesvyžiaus ordinacijos archyve saugomi pačios Barbaros, Žygimanto Augusto ir kelių kitų žymių asmenų rašyti laiškai. Šie įvairiais keliais į įvairių asmenų rankas patekę dokumentai buvo skelbti spaudoje, tačiau pavieniai, nors ir labai vertingi paminklai, ne tik kad negalėjo sudaryti visumos, bet ir duoti aiškaus įsivaizdavimo apie mus dominančias asmenybes. Tačiau dėl įvairių aplinkybių didžioji dalis dokumentų iš Nesvyžiaus buvo pervežta į Vilnių. Sėkmingai susiklosčius likimui, tikrai mokytas vyras ir gilus šio dalyko žinovas ir tyrėjas ėmė tvarkyti [į Vilnių atvežtą] archyvą ir dabar jis yra pavyzdingas. Tai ponas Mikalojus Malinovskis, dabartinis Radvilų komisijos prokuroras, su kuriuo bičiuliaujuosi ir kuris man sudarė galimybę artimiau susipažinti su ten esančiais turtais. Maža to, davė dar nežinomų karalienės Barbaros epochos dokumentų nuorašus.“ Žr. Baliński 1837, XIX. Ir tikrai vilniške Radvilų komisija plačiai naudojo Nesvyžiaus Radvilų archyvo dokumentais. Ko-

misija buvo panaikinta 1839 m. sausio 24 d. XIX a. 8 dešimtmečiu dalis Radvilų archyvo vėl grįžo į Nesvyžių. Apie sudėtingas šio archyvo peripetijas žr. Olechnovič, Baniusevičius 1995, 112; Jankowski 2000, 64–65; Kempa 2000, 10 ir kt.

⁶⁷ Balinskis 1834-02-28, 67v.

⁶⁸ Daugiau apie tai žr. Griškaitė 2005, 82–85, 90–93, 95–98 ir kt.; Griškaitė 2016b, 65–68 ir kt.

⁶⁹ Žr. p. 286.

⁷⁰ Balinskis 1862-03-11, 70r.

⁷¹ Malinovskis 1830-06-03, 1v. Plg.: „Kelionė į Nesvyžių mums pasisekė. Jau tokių sąlygų archyvui, kokias ten radau, reikėtų visame pasaulyje paieškoti. Šviesu, sausa, saugu, erdvu. Dvi erdvios trobos, kaip Krokuvos turgaus halės [Gelumbės halės (lenk. *Sukiennice*) – R. G.], kiekvienoje po keturiolika langų viena eile vienoje sienoje, o siena priešais – be langų, kad būtų galima patogiai sustatyti skrynias. Viduryje – aukštas bokštas su puikiais laiptais, kuriame galėsi paslėpti kuo slėpiningiausias daiktus, kaip antai *domus et patriae arcana* dalykus.“ Žr. Malinovskis 1830-06-03, 1v.

3. EGZODAS. 1858 m. kovo 31 d. Balinskio ir jo sutuoktinės Sniadeckytės-Balinskienės sudarytame Jašiūnų dvaro padalijimo akte tiek paveldėtojas – jauniausias Balinskių sūnus Konstantinas *vel* Konstantinas Juozapas Balinskis (Konstanty Józef Baliński, 1833–1891), tiek jo broliai ir seserys turėjo įsipareigoti, kad niekada šis dvaras nebus atiduotas į svetimas rankas. Pirmiausia todėl, kad tai „paskutinė gyvenamoji, o pagaliau ir palaidojimo vieta garsaus šių vaikų senelio [sic! – R. G.] a. a. Jono Sniadeckio, kuriam Jašiūnai iki šiol yra dėkingi už jo geradarystes; dėkingi už tai, kad taip juos papuošė pastatydamas mūrinius rūmus ir pagaliau už tai, kad jie iki šiol yra mūsų rankose“⁷². Jašiūnai visada turi priklausyti Balinskių giminei dar ir todėl, kad tai bus ir jų pačių palaidojimo vieta⁷³. Maža to, du vyresnieji sūnūs: Jonas *vel* Jonas Vladislovas Konstantinas Balinskis (Jan Władysław Konstanty Baliński *vel* Иван Михайлович Балинский, 1824–1902) ir Liudvikas *vel* Liudvikas Vaclovas Mykolas Balinskis (Ludwik Wacław Michał Baliński, 1826–po 1860), taip pat jų seserys – minėtoji Balinskytė-Garbovskienė ir Julija *vel* Julija Ona Konstancija Balinskytė (Julia Anna Konstancja Balińska, 1821–1903), kaip ir jų pačių paveldėtojai (!), turėjo įsipareigoti, kad ne tik nedarys kliūčių savo broliui Konstantinui Balinskiui vykdyti šiuos įpareigojimus, bet ir „kiek tik galės dės pastangas, kad toks tikslas būtų įgyvendintas“⁷⁴.

Apie dvaro biblioteką padalijimo akte užsimenama vos vienu žodžiu: „Visą kitą kilnojamą turtą, kaip antai: baldus, ekipažus, pakinktus ir žirgus, biblioteką [! – R. G.], paveikslus, stalo sidabrą, žalvarinius virtuvės indus, porcelianą, fajansą ir visus kitus ankstesniame sąraše neišvardintus indus ir namų apyvokos daiktus, pasiliecame sau ir dėl jų savo testamentinę valią pareikšime vėliau.“⁷⁵ Turint galvoje Balinskio nuostatą, kad ne tiek žemė, ne tiek miškas, pagaliau net ne Sniadeckio dovanoti puošnieji rūmai, o biblioteka yra didžiausia dvaro vertybė, šis jos pastatymas į vieną gretą su „namų apyvokos daiktais“ yra daugiau negu keistas. Taip galėjo atrodyti ir ypatingoje intelektinėje atmosferoje lavintiems Balinskių vaikams. Šiaip ar taip, „vėliau pareikšta“ Balinskių valia nėra žinoma, tačiau vargu ar Balinskis savo knygų ir rankraščių kolekciją galėjo įsivaizduoti kitur nei Jašiūnų dvare. Ir vis dėlto 1874 m. svarbiausi Jašiūnų bibliotekos archyvo dokumentai buvo išvežti į Austrijos ir Vengrijos imperijai tada priklausiusią Krokuvą ir perduoti Jogailaičių bibliotekai, kur saugomi iki šiol. Taigi didžiausias Jašiūnų turtas iš dvaro buvo išgabentas dar jį valdant Konstantinui Balinskiui ir jo sutuoktinei – Balinskio sesers Rožės Balinskytės-Kostrovickienės (Róża z Balińskich Kostrowicka, 1790–1881) vaikaičiai Stefanijai Kostrovickytei-Balinskienei (Stefania z Kostrowickich Balińska, 1844–1916). Visi dvaro padalijimo akte išvardyti asmenys, taip pat Balinskio žmona Sniadeckytė-Balinskienė, kaip ir minėtoji Balinskio sesuo, tada dar buvo gyvi (galbūt tik išskyrus Liudvi-

72 [Balinskis, Sniadeckytė-Balinskienė,] 1858-03-31, 2v.

73 [Balinskis, Sniadeckytė-Balinskienė,] 1858-03-31, 2v.

74 [Balinskis, Sniadeckytė-Balinskienė,] 1858-03-31, 2v.

75 [Balinskis, Sniadeckytė-Balinskienė,] 1858-03-31, 2v.

ką Balinskį, kurio tikroji mirties data nėra žinoma), maža to, bent du iš jų tada gyveno Jašiūnuose. Konkreti svarbiausios Jašiūnų archyvo dalies išgabenimo iš Lietuvos data iki šiol istoriografijoje niekada nebuvo akcentuota. Neanalizuotas ir šis Balinskio palikuonių žingsnis. Tačiau iš karto tenka atmesti prielaidą, kad taip galėjo atsitikti dėl finansinių problemų, nes Konstantinas Balinskis buvo itin verslus ūkininkas ir net modernizatorius, apskritai pats sėkmingiausias visų laikų šio dvaro šeimininkas⁷⁶. Tada jau ir be konkrečių įrodymų pirštūsi vienintelis galimas atsakymas – šį žingsnį lėmė didžiulį mastą po 1863–1864 m. sukilimo ir ypač po 1865 m., t. y. Vilniaus senienų muziejaus reorganizacijos, įgavęs bajoriškosios Lietuvos visuomenės orientavimasis ir integravimasis į Lenkijos kultūrą, o konkrečiai – lietuviškojo paveldo gabenimas į stambius Lenkijos kultūros centrus, ypač Austrijai, taip pat Prūsijai atitekusias lenkiškas teritorijas, kur viešajam gyvenimui plėtotis sąlygos buvo kur kas palankesnės⁷⁷. Taigi šį poelgį galėjo nulemti tiek būgštavimas dėl savo vertybių saugumo ir jų ateities, tiek tose teritorijose prasidėjęs masinis buvusios bendros valstybės senienų (ypač lietuviškų) kaupimas, įgavęs patriotinę išraišką⁷⁸. Ir visą šį sąjūdį apibendrinanti skambioji Liucijono Uziemblos (Łucjan Uziębło, 1864–1942) frazė: „Garbingiausi tautiniai paminklai griežtai privalo būti Krokuvoje.“⁷⁹

Taigi „garbingiausi“ Jašiūnų bibliotekos archyvo dokumentai iš dvaro buvo išvežti praėjus dešimčiai metų nuo Balinskio mirties. Pirmą kartą konkreti šio įvykio data nurodyta tik 1963 m. išleistame tęstinio leidinio *Inwentarz rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej* tome:

Apie Tada Lipskį ir jo istorijos darbus, taip pat apie jų likimą po autoriaus mirties rašo Aleksanderis Jelskis 1867 m. datuotose pastabose, pridėtose prie rankraščio Nr. 6673 (p. V–VI), kur, be kita ko, teigiama, kad dalis Lipskio rankraščių 1861 m. buvo perduota Mykolui Balinskiui. Du iš jų 1874 m. pateko į Jogailaičių biblioteką kartu su Balinskio literatūriniu palikimu [! – R. G.] ir dabar yra pažymėti signatūromis 3049–3050⁸⁰.

Taigi Jašiūnų archyvo atgabenimo į Krokuvą datą sužinome diplomato, generolo ir literato, Lenčicos kašteliono Tado Lipskio (Tadeusz Lipski, 1725–1796) rankraštinio palikimo kontekste. Rankraščių skyriaus registracijos knygoje tarp 1874 m. gautų dokumentų Balinskio rinkinys nėra fiksuotas⁸¹, tačiau jis ne tik nurodytas, bet ir

76 Karpičius 2016, 221; Znatowicz-Szczepańska 2016, 179.

77 Mulevičiūtė 2003, 45–62. Tada iš Lietuvos iškeliavo ne tik svarbiausi Balinskių ir Sniadeckių, bet ir Jocherių, Malinovskių, Römerių, Zavadzkių, Žagelių bibliotekų rankraščiai.

78 Daugiau apie tai žr. Mulevičiūtė 2003, 58–61.

79 Cit. iš Mulevičiūtė 2003, 61.

80 *Inwentarz rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej*: Nr 6001–7000, 2. Nr 6501–7000, 139.

81 BĮ Rankraščių skyriaus darbuotojai šio straipsnio autorę tikino, kad tai ne vienintelis toks atvejis. Labai dažna to meto praktika – susitarimas žodžiu. Tai ypač buvo būdinga tam laikui, kai bibliotekos direktoriaus pareigas ėjo lenkų bibliografijos tėvas Karolis Estreicheris (1827–1908). Plg.: „Rankraščių skyrius ypač išaugo direktoriaujant Karoliui Estreicherui (1868–1904 m.), kuris dažnai jį gausino per savo asmeninius kontaktus ir savo paties pastangomis. Tada į biblioteką pateko Le-

aprašytas 1877–1881 m. istoriko, archyvaro ir bibliografo Władysława Wisłockio (1841–1900) sudarytame kataloge⁸². Konkreti Jašiūnų rinkinio perdavimo į BJ data (mėnuo ir diena) šiame leidinyje neminima, tačiau nurodoma kita ne mažiau svarbi detalė – donatoriai buvo Balinskio ir Sniadeckio paveldėtojai („spadkobiercy“)⁸³. Maža to, kaip kad ir buvo daryta prielaida anksčiau, tai buvo savanoriška auka patriotinio bendros valstybės senienų kaupimo ir išsaugojimo kontekste: „labai išaugo mokslinis sąjūdis ir vis daugėjo entuziastų, gelbstinčių pačius įvairiausių mūsų praeities paminklus“⁸⁴. Wisłockis jau įvadinėje katalogo dalyje (rašyta 1881 m. spalį) pateikė bendrą informaciją apie šį rinkinį: „Signatūros 985–1009, 2921–2923, 2963, 2964, 3082–3087, 3091, 3093–3094, 3098–3162, 3164–3167 ir 3515. XVIII–XIX a. dokumentai [tiksliau būtų: ‘XVI–XIX a. dokumentai’ – R. G.]. Iš viso 161 tomas ir sąsiuvinis. Mykolo Balinskio, Jono ir Andriejaus Sniadeckių literatūriniai ‘popieriai’ ir korespondencija, dovanuoja jų paveldėtojai.“⁸⁵

Vis dėlto tyrėjai ne iš karto puolė studijuoti šių unikalių dokumentų⁸⁶. Tai rodo ir praėjus aštuoniolikai metų (!) po to, kai Wisłockis pateiktė informaciją apie BJ saugomą Jašiūnų rinkinį, viešai išsakytas Bieliński apgailėstas, kad nėra žinoma, kur dingę kadaise tame dvare saugoti rankraščiai, ypač tie, kuriuos turėjo Balinskis rašydamas knygą apie Sniadeckį: „Kiek man žinoma, tų šaltinių, kuriais naudojosi Balinskis, jau nėra, o Jašiūnuose, Balinskio rezidencijoje, niekas net nežino, kur jie dingę.“⁸⁷ Juolab keista, kad Bieliński monografija buvo spausdinta Krokuvėje. Tačiau šis istorikas pateikia ir naujos informacijos: „Regis, prieš keliolika metų rektorius Sniadeckio ir Mykolo Balinskio archyvą peržiūrėjo Teodozy’jus Piekarskis (Rola), tačiau ką su savimi pasiėmė ir ar apskritai pasiėmė kokius popierius, šeima nežino, o Piekarskis jau miręs. Tikra tik tai, kad daugybės dalykų, kurie tikrai buvo Jašiūnuose, dabar ten nėra.“⁸⁸ Smolensko gubernatoriaus (generalgubernatoriaus?) kanceliarijos darbuotojas Witoldas Piekarskis *vel* Rola Piekarskis (1830–1880) garsėjo ne tik kaip literatas, bet ir kaip „lenkų kultūros paminklų“ kolekcininkas. Maža to, faktą, kad BJ jis dovanuoja „Jono ir Andriejaus Sniadeckių rankraščius“, mini ir kiti

levelio (1882 m.), Kraševskio (1888 m.), Żegota’os Pauli’o (1896 m.) palikimas bei Władysława Górski’o autografų kolekcija.“ Žr. *Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce*, 2003, 101.

82 Wisłocki 1877–1881a.

83 Žr. W[isłocki] 1877–1881b, XVII. Šiame kontekste galima paneigti versiją, kad prasidėjus 1863–1864 m. sukilimui Balinskis ir jo sutuoktinė Sniadeckytė-Balinskienė patys (!) dalį Sniadeckio rankraščių išvežė į BJ. Žr. Więsław 2004, 168.

84 W[isłocki] 1877–1881b, XVII.

85 W[isłocki] 1877–1881b, XIX. Katalogo ir pačių dokumentų analizė parodė, kad Wisłockis vardydamas iš Jašiūnų atvežtą tur-

tą praleido signatūras 3049, 3050, 3081 ir 3163.

86 Išimtis čia tik Šubravecų draugijos istorijos tyrėjas Zdzisławas Hordyński (1856–1895). Žr. Hordyński 1883. Tyrėjas naudojo BJ saugomą vadinamąjį Aušlavio raštų rinkinį (BJ: Rps 3086). Žr. Hordyński 1883, 18, išn. 1, 2; 75, išn. 75 ir kt. Vėliau šiuo šaltiniu naudojosi ir kitas šios garsios Vilniaus draugijos istorijos tyrėjas Zdzisławas Skwarczyński (1914–1987). Žr. Skwarczyński 1961, 100, išn. 28 ir kt.

87 Bieliński 1899, 7. Monografijos apie Sniadeckį metriką žr. Baliński 1865a, 1865b.

88 Bieliński 1899, 7.

tyrėjai⁸⁹. Tad visai įmanu, kad kaip tik tarpininkaujant Piekarskiui dokumentai ir buvo išvežti iš Jašiūnų⁹⁰. Tačiau Bielińskio žinutėje svarbus ir kitas momentas – Jašiūnų paveldėtojai apie šią istoriją kalbėti vengė („šeima nežino“⁹¹). Maža to, elgėsi taip, tarytum Balinskio sukauptas archyvas vis dar *in corpore* gulėtų Jašiūnų bibliotekos spintose, ir, kaip rodo aptartoji istoriografija (Bielińskis čia vienintelė išimtis), šią legendą palaikyti bent jau kurį laiką jiems sekėsi gana sėkmingai.

4. NEPATRIOTINĖ AKCIJA. Savanoriška Jašiūnų archyvo transportacija tik šį kartą Vilniaus kryptimi pasikartojė XX a. To įrodymas šiandien LMAVB RS saugomas fondas „Mykolas Balinskis“ (f. 81). Iš viso rinkinį sudaro 47 archyvinės bylos⁹². Akivaizdu, kad priešingai nei į VUB RS, šie dokumentai į LMAVB RS pateko dar tada, kai Jašiūnus valdė Balinskio palikuonys. 1963 m. sudarytame bibliotekos rankraščių kataloge nurodyta, kad tuometė LTSR Mokslų akademijos centrinė biblioteka šį fondą, kurio „sudarytojas: M. Balinskis (Michał Baliński, 1794–1864), Lenkijos ir Lietuvos istorikas, Jašiūnų dvaro Vilniaus paviete savininkas“, gavo 1940 m. „iš Valstybinės Vrublevskių bibliotekos“⁹³. Iki šiol nėra aišku, kaip šie rankraščiai pateko į pastarąją atminties instituciją. Informacijos dar mažiau nei vadinamuoju Krokuvos atveju. Charkiewiczzius nurodo, kad Pirmojo pasaulinio karo metais tuometė Jašiūnų ponia, Konstantino Balinskio sūnaus ir Balinskio vaikaičio Jono Balinskio (Jan Baliń-

⁸⁹ Dubacki 1981, 75.

⁹⁰ Tuo metu Krokuvoje gyveno ir aktyviai veikė Adomas Honorijus Kirkoras (Adam Honory Kirkor, 1818–1886), kurio ženkli rankraštinio palikimo dalis taip pat saugoma BJ (kita dalis – LVIA). Tačiau vargu ar Kirkoras galėjo būti tarpininku iš Lietuvos išvežant Jašiūnų rankraščius, nes, priešingai nei dauguma, nepritarė masiniam senienu gabenimui iš Lietuvos. 1882 m. gegužės 30 d. laiške Albertui Liudvikui Žostautui (Albert Ludwik Zasztowt, 1850–1918) prašė neišvežti savo rinkinių iš Vilniaus – neskurdinti ir taip skurdžios Lietuvos: „Ak, vargšė Lietuva! Mes patys ją apiplėšinėjame.“ Cit. iš Griškaitė 2018a, 134. Negalima atmesti ir tokios versijos – dokumentus galėjo perduoti pati Sniadeckytė-Balinskienė, kuri iš karto po vyro mirties persikėlė gyventi į Varšuvą pas savo dukterį Balinskytę-Garbovskienę (į Jašiūnus atvažiudavo tik vasarą), juolab kad žinoma, jog su savi mi ji išsivežė ir kai kuriuos rankraščius, kaip antai jai pačiai ir jos seseriai Liudvikai Sniadeckytei-Čaikovskienei (Ludwika ze Śniadeckich *vel* Sniadeckich Czaykowska, 1802–1866) adresuotus savo tėvo laiškus, kuriuos vėliau paveldėjo jos žentas

gydytojas Juozapas Garbovskis (Józef Garbowski, 1855–1921). Žr. Wrzosek 1910e, 8. Vis dėlto žinant sakralų šios moters požiūrį į Jašiūnus ir ypač dvaro biblioteką, tai mažai tikėtina. Faktą, kad su savi mi išsivežė savo tėvo laiškus, galima įvardinti kaip norą visada greta turėti brangų atminimą. Šiuos 1814–1833 m. rašytus laiškus žr. Wrzosek 1910c. Tikėtina, kad ir kiti šiuo metu BN saugomi Jašiūnų rankraščiai turi ryšį su Garbovskių šeima. Žr. *Korespondencja Rodzinna Śniadeckich z lat 1815–1871 m. in. listy Jana i Jędrzeja Śniadeckich; Korespondencja Michała Balińskiego z lat 1819–1835. Listy od teścia, Jędrzeja Śniadeckiego*. Plg. Wrzosek 1910d.

⁹¹ Bieliński 1899, 7.

⁹² Paskutinė byla Nr. 47 – tai fondo aprašas, o tiksliau LMAVB RS darbuotojos Jūratės Jakubavičienės 2005 m. kovo 23 d. perrašyta 1952 m. datuota informacija. Žr. [Autorius nenurodytas,] 1952, 43–44. Už nuorodą į šį šaltinį esu dėkinga gerbiausiai Jakubavičienei.

⁹³ *Rankraščių rinkiniai. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinės bibliotekos XI–XX amžių rankraščių fondų trumpa apžvalga* 1963, 146.

ski, 1866–1907) žmona Marija *vel* Marija Ona Vagnerytė-Balinskienė (Maria Anna z Wagnerów Balińska, 1881–1929), vertingiausią bibliotekos turtą išgabeno į Vilnių ir taip jį išgelbėjo: „Tai, kas liko Jašiūnuose, arba pražuvo, arba buvo visai iškomplektuota.“⁹⁴ Tačiau ši informacija patikima tik iš dalies, nes, pirma, Jašiūnų dvaras per karą nenukentėjo, antra, Balinskių šeima turėjo labai didelių finansinių problemų, todėl Jonas Balinskis, kaip ir kadaise jo dėdė Vladislovas *vel* Vladislovas Andriejus Ignacijus Balinskis (Władysław Jędrzej Ignacy Baliński, 1825–1847), nusišovė – dėl senų, dar Radvilų laikų (!) skolų: kai Jašiūnų dvaras pradėjo pramoninę miškų eksploataciją, atsirado konkurentų, miško prekeivių žydų, kurie ištraukė senus dokumentus, pareikalavo gražinti kadaise nesumokėtus pinigus ir pradėjo teismų maratona⁹⁵. Taigi rankraščiai iš dvaro galėjo būti išvežti ne tiek dėl jų saugumo, kiek dėl piniginio intereso. Priešingai nei krovietiškoji istorija, kurią galime vadinti patriotine akcija net ir giliau nepanagrinėjus ten saugomo Jašiūnų rinkinio turinio, – pakanka ir anksčiau cituotų Wislockio ištarmių, LMAVB RS saugomo fondo „vidus“ rodo priešingą variantą. Bent iš pirmo žvilgsnio tai atsitiktinių dokumentų pluoštas, kuriame rasime ir ekonominių, ir juridinių dokumentų apie Ignacijų Balinskių vyresnįjį (b. 1, 2, 4, 5, 10, 12, 26, 27 ir kt.), Jašiūnų dvaro ūkinį gyvenimą, santykius su valstiečiais, samdomais dvaro fabrikų darbininkais (b. 6–13, 15–19, 21–25, 29, 40–42, 44–45 ir kt.). Fonde yra ir keletas Balinskio išrašų iš istorinių veikalų, tiek jo paties, tiek kitų asmenų ranka darytų istorinių dokumentų nuorašų nuotrupų (b. 1, 31, 33–35), mokyklų globėjo pareigas atspindinčių rankraščių (b. 22). Vis dėlto į tą kratinį „įmesti“ ir keli tikrai svarbūs ir net unikalūs dokumentai, kaipantai: Balinskio veikalo *Pamiętniki o królowej Barbarze, żonie Zygmunta Augusta* juodraštinis variantas (b. 30), garsusis Vladislovo Sirokomlės (tikr. Liudvikas Kondratavičius; Ludwik Franciszek Władysław Kondratowicz *vel* Władysław Syrokomla, 1823–1862) rankraštis *Notatka o Nieświeżu na żądanie W^o Balińskiego* (b. 36)⁹⁶. Tai vertingiausi šio fondo dokumentai, maža to, autografi, rodantys istoriko darbo virtuvę. Tačiau šie raritetai daugiau nei keistai atrodo minėtame ūkinį, juridinių ir kitokių dokumentų kratinyje. Štai byloje Nr. 18 saugoma 1844 m. birželio 19 d. Balinskio sutartis su vežiku, kuris turėjo jo žmoną Sniadeckytę-Balinskienę iš Varšuvos nuvežti į Kauną, o byloje Nr. 20 – 1845 m. liepos 4 d. sudarytas asmeninių sūnaus Liudviko Balinskio daiktų sąrašas prieš jam išvykstant mokytis į Agronomijos ir miškų institutą Marimonte (ir pirmu, ir antru atveju tai juodraščiai). Žinoma, visi šie dokumentai yra Jašiūnų istorijos dalis, tačiau svarbiausias herojus – istorikas Balinskis – čia vos matomas. Jeigu darysime prielaidą, kad šiuos dokumentus Valstybinė Eustachijaus ir Emilijos Vrublevskių biblioteka, o greičiausiai dar jos pirmtakė – 1922 m. įkurta Eustachijaus ir Emilijos Vrublevskių draugija mokslui remti (lenk. *Towarzystwo Pomocy Naukowej im. Eustachego i Emilji Wróblewskich*), iš tuomečių Jašiūnų savininkų nupirko, tai taip padarė tik dėl anksčiau minėtų Balinskio ir Sirokomlės autografų. Akivaizdu ir tai, kad

⁹⁴ Ch[arkiewicz] 1931, [2].

⁹⁵ Karpičius 2016, 221–222.

⁹⁶ Daugiau apie šį kūrinį žr. Griškaitė 2018b, 14–15, 16 (pav.).

dokumentus atrinko ir į Vilnių atvežė anaip tol ne profesionalas. Vėliausias šiame fonde saugomas dokumentas – dvaro ekonomo (?) M. Bžostovskio (viso vardo nustatyti nepavyko) „Poniai“, t. y. Vagnerytei-Balinskienei, adresuotas ir 1921 m. gruodžio 11 d. datuotas laiškas⁹⁷. Taigi turime bent paskutinę datą, kada šis rinkinys galutinai buvo eliminuotas iš Balinskio bibliotekos, o galbūt net ir šio poelgio kaltininkę⁹⁸.

Tokie rinkiniai neatitinka kolekcijos, t. y. sąmoningo rinkimo, – intelektualio žaidimo – reikalavimų, todėl šiame kontekste⁹⁹ paradoksaliai skamba net ir archyvinėje praktikoje įprasta formuluotė „fondo sudarytojas: M. Balinskis“¹⁰⁰. To anaip tol nebūtų galima pasakyti apie kitus LMAVB RS saugomus iš Valstybinės Vrublevskių bibliotekos perimtus ir Jašiūnų savininko biografiją atspindinčius dokumentus. Iš šių rankraščių nebuvo sudarytas atskiras fondas, tačiau beveik visi jie yra iš Šubravcų (vel Nenaudėlių) draugijos laikotarpio (!)¹⁰¹. Daugumą jų surinko Eustachijaus ir

⁹⁷ Bžostovkis 1921-12-11, 106r–108v.

⁹⁸ Jašiūnuose buvusių Balinskio autografų turėjo ir kiti Vilniaus kolekcininkai: Uziembła, Aleksandras Vasilevskis (Aleksander Wasilewski, ~1880–1925). Pastarajam priklausė šiandien LVIA saugomas Vilniaus ir jo apylinkių bei priemiesčių aprašymas – tekstinė medžiaga Jono Kazimiero Vilčinskio (Jan Kazimierz Wilczyński, 1806–1885) leidiniui *Album de Vilna*. Žr. [Balinskis] ~1845–1847a. Sic! Rankraščio pavadinimas neatitinka turinio, nes tai ne tik Verkių istorijos aprašymas. Šis Balinskio projektas nebuvo realizuotas. Vilniaus mokslo bičiulių draugija šį kadaise Jašiūnų bibliotekoje gulėjusį rankraštį gavo „iš a. a. Aleksandro Vasilevskio palikuonių“. Žr. [Balinskis] ~1845–1847a, 1r. Taip pat plg. [Balinskis] ~1845–1847b. LVIA yra saugoma ir daugiau Balinskio asmeninei ir kūrybinei biografijai svarbių rankraščių, tačiau dauguma jų niekada nebuvo Jašiūnų archyvo dalis. Į Vilniaus mokslo bičiulių draugijos rinkinius jie pateko iš Kostrovickių ir Zavadzkių giminių archyvų. Žr. [Balevičius, Brimerytė-Balevičienė,] 1779-12-30a, 8r–11v. Plg. šio dokumento juodraščių. Žr. Balevičius, Brimerytė-Balevičienė 1779-12-30, 12r–15v. Taip pat plg. Balevičius, Brimerytė-Balevičienė 1779-12-30b, 1r–7r. Taip pat žr.: Balinskis ~1812, 1813, 1816, 1818–1819, 1822, 1825–1826, 14r–31v; 33v–35r; Balinskis 1831, 1838, 1849–1850, 1852, 1854–1856, 1858–1862, 62r–116v. Šiame kontekste minėtina, kad Balinskio sesuo Balinskytė-Kostrovickienė 1809 m. gegužės 8 d. tekė-

dama už Kajetono Kostrovickio (Kajetan Kostrowicki, 1790–1837) į vyro namus atsi-vežė ir „daugiau nei 2 tūkstančiais lenkiškų auksinių įvertintą kelių šimtų tomų biblioteką“. Žr. Ignacijus Balinskis 1809-05-08, 18r. Už nuorodas į balinskianą Kostrovickių giminės rankraščiuose esu dėkinga kolegėms Rūtai Janonienei ir Aistei Bimbirytei-Mackevičienei. Tik f. 1387 („Laiškų kolekcija“) saugomi keli pavieniai Jašiūnų bibliotekos archyve tikrai gulėję dokumentai. Žr. Balinskienė-Sniadeckytė 1830-10-06; Balinskienė-Sniadeckytė [ketvirtadienis; metai, mėnuo ir diena nenurodyta]; Putkameris 1831-05-15. Nėra duomenų apie tai, kaip ši korespondencija pateko į LVIA.

⁹⁹ Žr. šio straipsnio dalį „Bibliofilas ir archyvaras“.

¹⁰⁰ *Rankraščių rinkiniai. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinės bibliotekos XI–XX amžių rankraščių fondų trumpa apžvalga*, 1963, 146.

¹⁰¹ Balinskis 1835; Balinskis 1818; Balinskis [be datos]. Šiame kontekste puikiai tinka ir Šubravcų draugijos aplinkoje įkurtos dukterinės Vilniaus tipografijos draugijos protokolai (1818 m. gegužės 9 d. – 1822 m. gruodžio 20 d.), pildyti jos sekretoriaus Balinskio ranka. Žr. [Balinskis,] 1818–1822. Minėtinas ir vėliau, 1947 m., į tuometę Lietuvos TSR Mokslų akademijos centrinę biblioteką iš Uziemblos rinkinio kartu su kitu jo palikimu patekęs dar vienas Balinskio rankraštis. Žr. Balinskis 1815-03-29. Pastarasis autografas saugomas ne Bendrajame fonde (f. 9), o Liucijono Uziemblos

1479

Madrygal

Na powitanie Nowego Szubrawca S. B.
 Czytany na Schadzce dnia
 przez Jaśpana Auszlawis S. J. Strażnika porządku
 piastującego Łopatę w Szubrawskim Gronie.

Mise changeons de styles, et quittons la datgre;
 C'est un mechant mehor, que celui de mesdies.

Bosteau dat. VII.

Na powitanie to Szubrawcis wrotado kuzerskiem
 Pisac piyryz witanij, albi drugich taicem.
 Pierwsze misz przedwiebion, Moim Panie kracie!
 Wiedzi bawienie sie ten zastrzezt stury i Łopacie;
 Awarotie Jurewarotie i Dweronikow diewata!
 Przyjdzie sie Europa bycie ta wiedkanta!
 Dycie co wrotado kuzawkicem, Szubrawcis pochodzta,
 Podobno te fegpomy wyplatat met skubkita,
 Ze karciego wstapit w te pizgi przychadnia,
 Natic amie spatkac w serce i dawac maudkita,
 Gkacimie, komercat dugny i sprawia kol gkady,
 Suro wirwat Feb i Mudy, Gakme feru stowy.

Ze dobrego Saturna krola niebostrony ka.
 Tak nam swiadowy dowodnie webicelka krowitka,
 style

4 pav. Mykolo Balinskio kūrinio Madrygal Na powitanie Nowego Szubrawca [Ignacego] B[alińskiego] Czytany na Schadzce dnia [diena nenurodyta – R. G.] przez Jaśpana Auszlawis S. J. strażnika porządku piastującego Łopatę w Szubrawskim Gronie fragmentas, [be datos]; 24,3 × 19,3; LMAVB RS: f. 9, b. 1479, 1r

Emilijos Vrublevskių draugija mokslui remti (tai rodo juodo rašalo antspaudas ir įrašas juose: „T. POM. N. IM. WRÓBLEWSKICH“). Turint galvoje Tado *vel* Tado Stanislovo Vrublevskio (Tadeusz Stanisław Wóblewski, 1858–1925), o vėliau ir Valsytybinės Eustachijaus ir Emilijos Vrublevskių bibliotekos pasirinktą kolekcionavimo kryptį, t. y. „Lituanicą“, „Vilniana“ ir „Masoniką“, šiai atminties institucijai Balinskio rinkiniai idealiai tiko. Tad akivaizdu, kad Jašiūnų dvarininko palikimą, net ir tą, kuris galbūt atrodė ir pernelyg buitiškas ir marginalus, mielai glaudė po savo stogu. Vis dėlto apmaudu, kad iš Jašiūnų palengva keliavo ir tai, ką Balinskis brangino labiausiai, – rankraščiai, atspindintys jo šbravčišką biografiją; rankraščiai, kuriuos pats vadino savo bibliotekos, savo archyvo, savo kolekcijos „vinimi“¹⁰² (žr. 4 ir 5 pav.). Kažkas panašaus į tai, ką jo kaimynas ir bičiulis Karolis *vel* Karolis Ferdinandas Vagneris (Karol Ferdynand Wagner, 1786–1863) saugojo kaimynystėje, Didžiųjų Šalčininkų dvare. Turima galvoje šio buvusio ložės *Uolusis lietuvis* (lenk. *Gorliwy Litwin*) išdininko, šios ložės oratoriaus pavaduotojo ir Lietuvos Didžiosios provincijos ložės *Tobuloji vienybė* (lenk. *Jedność Doskonała*) išdininko masonikos rinkinys¹⁰³. Ir čia jau įmanu rutulioti mintį apie kolekciją *visiems* ir kolekciją *ad te ipsum*, t. y. *sau pačiam*.

5. JAŠIŪNAI KROKUVOJE. Tik vienas kitas prieškarū Jašiūnuose dirbęs tyrėjas žinojo, kad dvaro biblioteka ir archyvas jau nebe tokie, kokie buvo Balinskio laikais. Kaip minėta, rinkinių deportacijos tiek Vilniaus, tiek Krokuvos kryptimi Balinskiai apskritai neakcentavo, ypač retai šis faktas minėtas ir to meto spaudoje. Todėl be didesnio dėmesio liko ir į Vilnių, juolab į Krokuvą, išgabenti rinkiniai. Išimtis čia tik Hordyńskis ir patologas, antropologas, medicinos istorikas Adamas Wrzosekas (1875–1965), kuris 1901–1909 m. BJ rinko medžiagą monografijai apie

fonde (f. 151). LMAVB RS, tik šį kartą Žostauto fonde (f. 273), yra ir Balinskio ir Sniadeckytės-Balinskienės tuoktuvų liudijimas (1820 m. gegužės 12 d. Vilniaus katedroje šią porą sutuokė vyskupas Andriejus Benediktas Klungevičius). Žr. Mykolo Balinskio ir Sofijos Sniadeckytės-Balinskienės tuoktuvų liudijimas 1820-05-12 (vienas iš dviejų egzempliorių). Akivaizdu, kad šis dokumentas – ne iš Jašiūnų rinkinių. Į biblioteką jis pateko 1956 m. kartu su kitais šios kolekcijos fragmentais (Žostauto palikimą LMAVB perėmė drauge su Vilniaus katedros archyvu). Žr. Matusevičiūtė 1974-02-15, 1v; Jurginytė 1998-11-19, 1r. Su Jašiūnų dvaro rankraščių rinkiniu nieko bendra neturi ir Žostauto kolekcijoje saugotas trumputis, tikėtina, Kirkorui adresuotas ir, tikėtina, Vilniuje 1856 m. lapkričio 20 d. rašytas Balinskio laiškas. Žr. Balinskis 1856-11-20.

102 1930 m. Jašiūnų dvare apsilankęs Charkiewiczzius rašė apie paslaptinę asmenį, sudariusį Jašiūnuose dar likusių rankraščių katalogą; asmenį, uždraudusį minėti jo (jos?) vardą. Taigi, Charkiewiczzius dvaro bibliotekoje matė „milžinišką rankraštinę medžiagą apie Joną Sniadeckį“ ir desperatiškai ieškojo „atsiminimų apie Julijų Slovackį“. Maža to, nurodė, kad nesutvarkytas yra paties Jašiūnų šeimininko Balinskio palikimas: „Kitą rankraščių grupę sudaro Mykolo Balinskio laišakai, užrašai, darbų juodraščiai ir kt. Ši kiekybiškai labai turtinga rankraščių dalis dar nėra deramai sutvarkyta, todėl sunku vertinti, kokius lobius ir paslaptis slepia, o ir apskritai ar slepia.“ Žr. Ch[arkiewiczz] 1931, [3].

103 Daugiau apie tai žr. Aftanazy 1993, 35, 353, išn. 8; Būčys 2009, 19.

Andriejų Sniadeckį¹⁰⁴. Po Antrojo pasaulinio karo tyrėjai, ypač mokslo istorikai, Krokuvoje saugomus rankraščius, ypač Sniadeckio archyvo dalį, kilnojo dažnai. Balinskio rankraščius kruopščiai peržiūrėjo tik Naruniec. Tačiau jam rūpėjo ne rinkinys *kaip visuma*, o konkretūs knygos herojaus biografiją skleidžiantys faktai. Vis dėlto kaip tik Naruniec davė nuorodas į pačius karščiausius Jašiūnų rinkinio Krokuvoje taškus, kaip antai: Balinskio atsiminimų fragmentus *Wspomnienia przeszłości mojej* (BJ: Rps 3081), rankraštį, kurį, kad ir kaip paradoksalu, savo literatūriniam testamente buvo užrašęs savo vaikams, t. y. tik privačiam naudojimui (!) (žr. 6 pav.), korespondenciją su Sniadeckiu (BJ: Rps 3135) ar jam pačiam rašytus laiškus (BJ: Rps 3167), poetinį Jašiūnų ir Didžiųjų Šalčininkų dvarų savininkų-šubravcų dialogą (BJ: Rps 3515). Ir pagaliau sensacingas šio tyrėjo radinys – paskutinis, dvidešimt pirmasis, anonimiškai spausdinto ciklo *Listy z nad brzegów Krozenty*¹⁰⁵ rašinys. Visiems laikams buvo išspręstas ir šių literatūrinių laiškų autorystės klausimas. Narunieco knyga parodė ir tai, kiek vis dėlto mažai buvo tirtas šiandien Krokuvoje saugomas Balinskio palikimas ir koks jis svarbus lituanistine prasme. Sensacingu faktu galima vadinti ir ten pat 2013 m. šio straipsnio autorės atrastą Karolinos *vel* Karolinos Onos Praniauskaitės (Karolina Anna Proniewska, 1828–1859) ir Antano Baranausko (Antoni Baranowski, 1835–1902) poetinio dialogo impulso – 1855 m. gegužės 17 *vel* 18 d. eilėraščio *Do młodego Poety* – autografą¹⁰⁶. Absurdiškas nesusipratimas lėmė, kad iki šiol šis kūrinys lietuvių literatūros tyrėjų buvo laikomas neišlikusiu, taigi ir nežinomu¹⁰⁷.

Kaip ir Balinskio laikais, taip ir dabar BJ saugoma Jašiūnų rankraščių kolekcija yra dvinarė, t. y. ją sudaro tiek paties Jašiūnų dvarininko, tiek garsiojo šio dvaro rezidento palikimas. Balinskio uošvio ir Sniadeckio brolio Andriejaus Sniadeckio rankraščių vos keletas, kaip antai: 1839 m. paskelbtos studijos *Co jest irrytacja* ir kelių mažesnių rašinių autografai (BJ: Rps 3150), aštuoni 1803–1805 m. rašyti laišakai Tadeui Čackiui (Tadeusz Czacki, 1765–1813) (BJ: Rps 3151). BJ dominuoja kadaise asmeninis Sniadeckio dokumentų rinkinys, ir jis tikrai įspūdingas. Rėžia akį tik tai, kad jame yra vos keletas Vilniaus universiteto rektoriaus mokslo darbų autografų, kaip antai: XVIII–XIX a. daryti meteorologiniai stebėjimai (BJ: Rps 3153), straipsniai ir kt. rašiniai, skirti Varšuvos mokslo bičiulių draugijai ir Krokuvos akademijai (BJ: Rps 3161). Žinoma, taip atsitiko todėl, kad svarbiausius šios rūšies rankraščius buvo skyręs Vilniaus universitetui¹⁰⁸. Todėl didžioji sniadeckianos BJ dalis – tai Vilniaus universiteto rektoriui rašyta korespondencija, kurioje visas XVIII a. pabaigos ir XIX a. pirmosios pusės Lenkijos ir Lietuvos politinis, mokslinis ir kultūrinis elitas: minėtasis Čackis

¹⁰⁴ Wrzosek 1910e, 8. Autorius už pagalbą dėkoja tuomečiams BJ darbuotojams Józefui Korzeniowskiui (1863–1921) ir Janui Kozubskui (1859–1920). Akivaizdu, kad šiems vyrams buvo žinoma ir daugiau informacijos, kaip Jašiūnų archyvas atkeliaavo į Krokuvą.

¹⁰⁵ [Baliński] 1856–1860. Laiškų XII ir XX likimas nežinomas. Laiškas XXI liko rankraštėje ir buvo paskelbtas 1995 m. Žr. Naruniec 1995, 213–224.

¹⁰⁶ Praniauskaitė 1855-05-17/18, 10r–11v.

¹⁰⁷ Griškaitė, Andriukonis 2013.

¹⁰⁸ Daugiau apie tai žr. p. 281–282.

Wspomnienia przeszłości mojej

Rokiem 1862 dnia 18 maja vs. zachycając się do wspomnienia, ~~które~~
zostawiał pamięć dla moich dzieci i wnuków, niezapomniał na tej
ziemi i zapomniać ich. Zechciałem i ludźmi, i dziełami być. Kawałek
człowieka. Ale przede wszystkim ciężej i niżej dorośli, w potrzebach
wielkich od swoich i nieustannie ich cierpień, od 4 lat już boudou dręczy
mnie katar pęcherza Catharrus Vesicae, chroniczny i trwały nieuleczony.
Wszystko więc i cęplę potrafił dotąd wstrzymać się, — a jest co pi-
sać. Choć ma to znaczenie naturalne, pomyślnym niemal będzie obywatel-
stwo. Ale dopiero doświadczenie i często stykano się z ludźmi którzy nie mają
rodz. grali w naszym kraju. Biorąc więc pod uwagę warunki sprzyjające już to ko-
rzę, bawo niepełny dy. skąd, przed zgonem, ale nie bez nadziei ni-
tęsa Boskiej. Jest teraz w Jachymach ustrona muru starca Róża Korkowic-
ka, i tam się swobodnie opuszczam o swoich latach dziecięcych, o swoich
rodzicach, zachęca do przedsię wzięcia już spóźnionego wzięcia się do
tego opisu. Zachycając więc w imię Boga. — Ojciec mój Ignacy wycho-
dzący z siebie wuja swego Juliana Borkowskiego, panieważ podziwiał jego
straszliwy majątek. niewielki chędoż nieu kosztowali, odesłt Jachody
u jezuitów w Boreciu, a potem wkręcił do Palestyny przy Trybunale sce-
nitnie, gdzie obeknował się z praktyką, porząd, wstanej pracy i kony
towaniu w dyplomacji i oświecaniu się był umiem gwiazdowej znajo-
miej. historye państwa i swojego narodu, oraz literatury polskiej
ko u jezuitów nie było więcej się mianowicie jawnie, miał tajemny. W ten
czas także przytoczył się do jezuita francuskiego, tyle przynajmniej se-
notumiat choć mówić mi o niemożności. podobał się ciwiciem się w
palestynie, nim koszt i jstare jstare, Tyrenhauz podskarbi mający kaw-
sre dno spraw i interesów po latach i Trybunatach, miał konywać ja-
kwać niepo ojca, a upatrywany w nim dołności i nieumiejętności, tak
na kambi- stary, a przytem radna piękności obłeta i palmaru, ~~at~~ na kambi
go ie się przynajmniej do jego osoby obywatel innej. sła chędoż mto-
dziej, dopierającą się cępi swojej cędoż na dworach senatorów i dy-
gitaru. Wnabrze pobyt przy podskarbnym wixnit się weale, od dwora-
kwa w innych dno dno państwa. Tyrenhauz otawili dno, nie
zgodnie wale koto mto sła chędoż dla sła chędoż i powiększenia
partyi, ale dla pracownia w jego biuro czyli kancelaryi, gdzie się
zbiegają różnorodna interesa i rozbiore, koto mto mto sła chędoż se się
nie tylko zarząd Elowomiu koto mto sła chędoż, koto mto sła chędoż koto mto
do koto mto sła chędoż, koto mto sła chędoż, koto mto sła chędoż, koto mto sła chędoż
pracująca pod jego sła chędoż, koto mto sła chędoż, koto mto sła chędoż, koto mto sła chędoż

6 pav. Mykolo Balinskio atsiminimų Wspanienia przeszłości mojej fragmentas; 24,5 × 29; BJ: Rps 3081, 19r

(BJ: Rps 3102)¹⁰⁹, Martynas Badeni (Marcin Badeni, 1751–1824) (BJ: Rps 3099)¹¹⁰, Adomas Jurgis Čartoriskis (Adam Jerzy Czartoryski, 1770–1861) (BJ: Rps 3104), Tadas *vel* Andriejus Tadas Bonaventūra Kosciuszka (Andrzej Tadeusz Bonawentura Kościuszko, 1764–1817) (BJ: Rps 3109), Samuelis Bogumilas Lindė (Samuel Bogumił Linde, 1771–1847) (BJ: Rps 3109), Simonas Malevskis (Szymon Malewski, 1759–1832) (BJ: Rps 3112), Julijonas Ursinas Nemcevičius (Julian Ursyn Niemcewicz, 1758–1841) (BJ: Rps 3115), Martynas Počobutas *vel* Odlianickis-Počobutas (Marcin Poczobutt *vel* Poczobut *vel* Odlanicki-Poczobutt *vel* Odlanicki-Poczobut, 1728–1810) (BJ: Rps 3119), Mykolas Juozapas Römeris (Michał Józef Römer, 1778–1853) (BJ: Rps 3122), Petras Slavinskis (Piotr Sławiński, 1795–1881) (BJ: Rps 3126), Stanislovas *vel* Stanislovas Laurynas Stašicas (Stanisław Wawrzyniec Staszyc, 1755–1826) (BJ: Rps 3127), Jeronimas Strojnovskis (Hieronim Strojnowski, 1752–1815) (BJ: Rps 3128)¹¹¹ ir kt. Kai kurios laiškų grupės išpūdingos tiek savo turiniu, tiek dydžiu. Čia galima minėti 1768–1808 m. rašytą Počobuto korespondenciją. Tai 260 laiškų, kuriuose veriasi ir Vilniaus universiteto, ir astronomijos mokslo istorija¹¹². Ne mažiau išpūdinga mokslinė ir privati Sniadeckio korespondencija yra saugoma ir kitose dokumentų grupėse (BJ: Rps 3131, 3132, 3133). Šiuo atveju tai dar 346 laiškai (710 archyvinų lapų). Ne tokie gausūs apimtimi, bet svarbūs ir 1812 m. laikotarpį, Sniadeckio dalyvavimą Lietuvos laikinosios vyriausybės komisijos veikloje, atspindintys dokumentai (BJ: Rps 3134). Čia matome Édouardo Bignon (1771–1841), Pierre'o Daru (1767–1829), Antoine-Henri'o Jomini (1779–1869) ir Hugues-Bernardo Maret (1763–1839) ir kt. autografus. Įdomūs ir atskirai susegti 1810–1822 m. rašyti Pijaus Tiškevičiaus (Pius Tyszkiewicz, 1756–1858), Vincento Tiškevičiaus (Wincenty Tyszkiewicz, 1757–1816), Augustos Platerytės-Tiškevičienės (Augusta z Platerów Tyszkiewiczowa, 1782–1834) ir kt. šios giminės atstovų laiškai (BJ: Rps 3130). Atskirą rankraščių bloką sudaro rektoriui adresuoti giminaičių laiškai,

109 VUB RS šiandien saugomi net 152 Čackio laiškai Sniadeckiui. Žr. Čackis, 1807–1810. Taigi 1874 m. ši korespondencija liko Jašiūnuose, o į Krokuvą buvo išvežti tik 36 Čackio 1801–1807 m. rašyti laiškai. Čia galima minėti ir VUB RS šiandien saugomus 6 Hugo Kolontajaus (Hugo Kołłątaj, 1750–1812) laiškus Sniadeckiui ir vieną (kartu su pastaruoju) – Mykolui Jurgiui Poniatovskui (Michał Jerzy Poniatowski, 1736–1794) adresuotą laišką. Žr. Kolontajus 1781–1784; Kolontajus, Sniadeckis 1783-06-23. Vertingi ir 27 paties Sniadeckio laiškai Kolontajui. Žr. Sniadeckis, 1781–1783. Savo ruožtu BJ yra vos kelių Kolontajaus laiškų fragmentai (BJ: Rps 3108). Taigi 1874 m. akcijoje galima matyti ir nelogiškumą. Kaip antai, minėta, kad į Krokuvą buvo išvežta vos ketvirtadalis Čackio laiškų,

o ne mažiau vertinga Počobuto korespondencija išgabenta beveik *in corpore*. Vadinasi, tai darė arba ne profesionalas, arba buvo labai skubėta.

110 Trys Badeni laiškai Sniadeckiui saugomi ir VUB RS. Žr. Badeni [metai nenurodyti; 08-26]; Badeni 1819-01-27; Badeni 1819-08-06. Taigi 1874 m. jie liko Jašiūnuose.

111 Vienas Strojnovskio laiškas Sniadeckiui šiandien saugomas ir VUB RS. Žr. Strojnovskis 1790-03-03. Taigi 1874 m. jis liko Jašiūnuose. BJ šiuo metu saugoma vienuolika 1794–1809 m. datuotų Strojnovskio laiškų Sniadeckiui.

112 Trys Počobuto laiškai saugomi ir VUB RS. Žr. Počobutas 1792-01-25; Počobutas 1792-04-19; Počobutas 1792-06-04. Taigi 1874 m. jie liko Jašiūnuose.

tarp jų ir minėta Balinskio korespondencija – iš viso 371 laiškas (444 archyviniai lapai) (BJ: Rps 3135)¹¹³. Balinskis ieškojo ir paties Sniadeckio autografo. Taip Jašiūnų archyve sugulė Sniadeckio laišakai Čackiui, Pranciškui Šopovičiui (Franciszek Szopowicz, 1762–1839), Joakimui Liutaurui Chreptavičiui (Joachim Litawor Chreptowicz, 1729–1812) (BJ: Rps 3139), Lenkijos ir Lietuvos valstybės sekretoriui, o vėliau rezidentui Anglijos dvare Londone Taduui Bukotai (Tadeusz Bukaty, ~1750–1829) (BJ: Rps 3138). Pastarąją korespondenciją, iš viso keturiolika 1788–1793 m. Sniadeckio rašytų laiškų, Balinskis gavo iš Konstantino *vel* Konstantino Benedikto Stanislovo Tiškevičiaus (Konstanty Benedykt Stanisław Tyszkiewicz, 1806–1868), kuris buvo sukaupęs ir daugiau dokumentų, kadaise priklausiusių ne tik Bukotai, bet ir jo broliui, taip pat diplomatui Pranciškui Bukotai (Franciszek Bukaty, 1747–1797). Svarbu minėti, kad Jašiūnuose saugoti Sniadeckio Taduui Bukotai rašytų laiškų originalai¹¹⁴, nors iš pradžių buvo tartasi tik dėl nuorašų: „Maloningasis Pone, liepkite padaryti jų kopijas, o man autentiškus gražinti, nes mano moksliniame rinkinyje jie užima svarbią vietą.“¹¹⁵ Tiškevičius Balinskiui atsiuntė ir karaliaus Stanislovo Augusto bei kitų aukštų valstybės pareigūnų 1788–1797 m. Taduui Bukotai rašytą korespondenciją, kuri, priešingai nei Sniadeckio autografa, buvo nukopijuota ir gražinta į Lahoiską (BJ: Rps 3091). Balinskis paakino Tiškevičių parašyti ir brolių Bukotų biografijas¹¹⁶. Taip analizuojant Jašiūnų archyvo turinį skleidžiasi ir Lahoisko archyvo rinkinys.

Žinoma, svarbi ir kita Jašiūnų sniadeckiana, kaip antai dokumentai, atspindintys Sniadeckio darbą Teismo edukacinėje komisijoje (BJ: Rps 987, 3136), arba ir visai ekskluzyvus dalykas – 38 puslapių apimties autobiografija (BJ: Rps 3141). Visus šiuos pavyzdžius galima įvardyti kaip vertingiausią Jašiūnų archyvo dalį. Tačiau akivaizdu, kad istorikas ir šbravcas Balinskis puikiai suprato ir vadinamųjų marginalijų svarbą. Skrupulingai saugojo ne tik Sniadeckio mokslo darbų rankraščius ir dalykinę korespondenciją, bet ir „jaukesnius“ dalykus, pavyzdžiui, Vilniaus universiteto auklėtinio, gydytojo ir poeto Stanislovo Rosolovskio (Stanisław Rosołowski *vel* Rossołowski, 1797–1855), tada dar tik Vilniaus gimnazijos penktos klasės mokinio, „Jonui Sniadeckiui, Vilniaus universiteto rektoriui, antro laipsnio Šv. Onos ordino kavalieriui“, dedikuotas eiles (rašytos 1811 m.), o tiksliau – visą jų sąsiuvinį (BJ: Rps 2963).

113 Ši Sniadeckio korespondencijos archyva bene pirmoji naudojo biografijos apie Sniadeckytę-Čaikovskienę autorė Maria Czapska. Žr. Czapska 1938, 38, išn. 1; 71, išn. 2, 3; 76, išn. 1, 2; 85, išn. 2; 87, išn. 2.

114 Du Bukotos laišakai Sniadeckiui saugomi ir VUB RS. Žr. Bukota 1787-12-04; Bukota 1790-10-29. Taigi 1874 m. šie laišakai liko Jašiūnuose.

115 Tiškevičius 1856-12-31, 35r. Balinskis ir tikrai kartais „pamiršdavo“ gražinti pasiskolintus rankraščius. Taip nutiko ir su Sniadeckio laiškais ir kitais rankraščiais, ku-

riuos buvo gavęs iš minėtojo matematiko, astronomo ir filosofo Šopovičiaus. Mokslininko sūnus, medikas, gamtininkas ir kompozitorius Henrikas Šopovičius (Henryk Szopowicz, 1814–1884) po tėvo mirties prašė juos gražinti. Žr. Henrikas Šopovičius 1840-01-25, 15r–15v. Tačiau prašymas liko be atsako. Visi 1820–1830 m. Sniadeckio laišakai Šopovičiui (iš viso 34 vienetai) iki pat Balinskio mirties taip ir liko Jašiūnuose. 1874 m. kartu su kitais rankraščiais jie buvo perduoti BJ (Rps 3139).

116 Tyszkiewicz 1857.

7 pav. Vincento *vel* Vincento Andriejaus Kiškos-Zgerskio *vel* Kiškos Zgerskio iš Cechanoveco Jonui Sniadeckiui dedikuotos pasakėčios „Chluba polaków polskiego Newtona“ fragmentas; 27 × 20; BJ: Rps 3143, 2v–3r

3
Bajka 12ta z książki 3^{iej}

Chłuba Polaków
Polskiego Newtona

Oriet, ten Sena Europy ptaków,
chce zaszyć sjenac, dla się i rożków,
poiomie plony wszelkie rancobywate,
a pod firmamentu coran polatywate,
istnego szejcia on plonów tam sukate,
jandz i wale w tem się nie osukate,
znalazł między szejcia dół mesuicte:

- * bo polubiony pnes Ewangelisty,
z Nim do Syonu pneser rachurony,
i w gronie Nedian pny Nim posadzony,
przeto się, rawsze on z Janem maluje,
następnym moral z bajki wywigruje:

Wto dobre w prawy cel szejcia uwerca,
nie minie mesu, do którego zmiernu —

Tan Oj Śniadecki wielki Astronomie

- * Oriet przyozaje się wygraznie z Janowi chruicielowi, za
symbolum wysorich myśli Jęgo Duchar —

8 pav. Vincento *vel* Vincento Andriejaus Kiškos-Zgerskio *vel* Kiškos Zgerskio iš Cechanoveco Jonui Sniadeckiui dedikuotos pasakėčios „Kopernik wskrzeszony czyli Zaleta Imperatorskiego Wileńskiego Uniwersytetu“ (1814) fragmentas; 27 × 20; BJ: Rps 3143, 6v–7r

Bayra ^{2m} z książki 5^{ty}.

7

Kopernik młodszy
czyli
Zaleta Imperatorskiego Wileńskiego Uniwersytetu.

Pewny gromadzi z pompy jeoneemu wystawiał:
że dwa zeni wpułem petykę zoryje, wmauiat;
drugi nie wiemy, widząc na swe oczy:
że zory je wody jeden z pompy toczy;
a tak goj konca ci spom nie došli,
o wielki zantad w rżnie z sobą posłli.

Wig pierny reue: zantad mi nalexy,
bo z tąd w istocie zory dwisty bierzy:
jeden zory wody widzi na swe oczy,
długi zory nauk tu Sniadecki toczy;
owiem: młodszy tu Kopernik żyje,
i Sniadeckiego stawą czerstwy tyje.

Te powiemekowu jednego zganiony,
Drugiemu zostad zantad przysadzony.

Arba tais pačiais metais Slavinskio, tada dar tos pačios mokyklos šeštos klasės mokinio, Sniadeckiui vardinių proga skirtus eilėraščius (BJ: Rps 2964). Arba 1814 m. odiozinės Vilniaus asmenybės, Antišubravcų draugijos įkūrėjo, Aukso Pentino Ordino (lot. *Ordo Militia Aurata*; it. *Ordine dello Speron d'oro o Milizia Aurata*), t. y. Romos popiežiaus riterio ordino, kavaleriaus, Arkadų akademijos *vel* Arkadijos (it. *Accademia degli Arcadi* *vel* *Pontificia Accademia degli Arcadi*) nario, poeto ir leidėjo Vincento *vel* Vincento Andriejaus Kiškos-Zgerskio *vel* Kiškos Zgerskio iš Cechanoveco (Wincenty Andrzej Kiszka Zgierski *vel* Kiszka Zgierski z Ciechanowca *vel* Libera parte, ~1800–~1840) keturias Sniadeckiui dedikuotas pasakėčias su „trimis paveikslais“ („Ze trzemi malowidłami“)¹¹⁷ (BJ: Rps 3143) (žr. 7 ir 8 pav.). Tai pačiai kategorijai būtų galima priskirti ir 1819 m. Vilniaus universiteto auklėtinio, publicisto, literato, pedagogo, šubravco Ignacijaus Šidlovskio (Ignacy Szydłowski, 1793–1846) rašytą odę *Do Jaśnie Wielmożnego Jana Sniadeckiego Obserwatora Astronoma i Kawalera. Pod czas [sic!] pobytu Jego w Warszawie w pazdzierniku 1819* (BJ: Rps 3146)¹¹⁸.

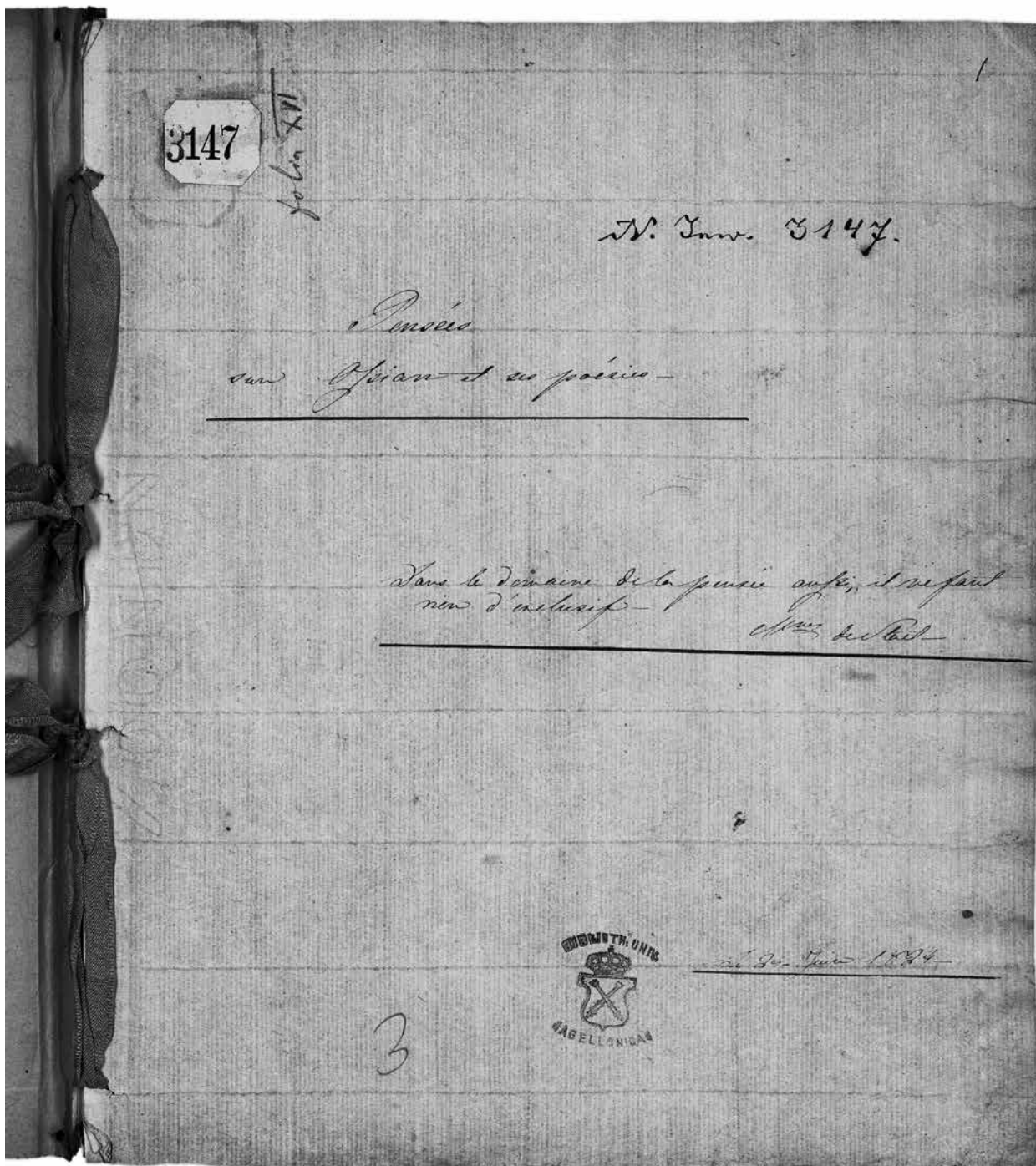
Savitą vietą Sniadeckio rinkinyje užima ne tik garsiosios filantropės, dailininkės ir parkų meno žinovės Magdalenos *vel* Magdalenos Kotrynos Dzedušickytės-Morskienės (Magdalena Katarzyna z Dzieduszyckich Morska, 1762–1847) ir jos sutuoktinio Ignacijaus Morskio (Ignacy Morski, ~1761–1819) 1801–1830 m. rašyti laišakai (BJ: Rps 3114; iš viso 25 vienetai), bet ir Vilniaus universiteto rektorius mylimosios Antaninos Morskytės-Cholonevskienės (Antonina z Morskich Chołoniewska, ~1770–1812) 1800–1808 m. rašyta korespondencija – iš viso 45 vienetai (BJ: Rps 3101)¹¹⁹. Vis dėlto dar svarbesnis, nes liudijantis dvasinę bendrystę, yra tiesiog puikus 1819 m. rugpjūčio 4 d. datuotas dukterėčiai Sniadeckytei-Balinskienei skirtas eiliuotas Sniadeckio laiškas, o greta – odė apie Paskutinįjį teismą (BJ: Rps 3149). Tai žaismingas kvietimas kartu pasivaikščioti po Filosofijos šalį. Šio kūrinio autoriui tada buvo šešiasdešimt treji, o jo adresatei – dvidešimt vieneri¹²⁰. Tikriausiai Sniadeckiui dedikuotas, nes saugotas jo rinkinyje, buvo ir 1824 m. birželio 2 d. rašytas Sniadeckytės-Balinskienės filosofinis traktatas *Pensées sur Ossian et ses poesies* (BJ: Rps 3147) (žr. 9 pav.). Šis dokumentas BJ darbuotojų buvo aprašytas 1903 m., bet iki šiol nesulaukė nė vieno tyrėjo dėmesio (!). Nė karto nebuvo atverstas ir iš Jašiūnų į Krokuvą atgabentas 1824–1828 m. Sniadeckio ranka pildytas dokumentas *Registr Expesu Kuchni*, t. y. virtuvės išlaidų knyga (BJ: Rps 3154). Šiuose 540 iki šiol nenumeruotuose (!) lapuose – visas to meto žemės ūkio produktais ir maistu prekiausių Vilniaus prekyviečių asortimentas. Kad Balinskiams tai nebuvo bereikšmis dokumentas, rodo ir jautrus įrašas antraštiniame dokumento lape: „Regestra kuchenne s. p. Stryjaszka“

117 Daugiau apie šio kūrinio sukūrimo aplinkybes žr. Baliński 1865a, 771–772.

118 Plg. [Szydłowski] 1819.

119 Pirmasis kelis šios korespondencijos fragmentus savo darbe paminėjo Wrzosekas. Žr. Wrzosek 1910b, 236–239.

120 Žavus šios bičiulystės liudijimas yra apie 1820 m. Sniadeckytės-Balinskienės rašytas sveikinimas Sniadeckiui vardinių proga. Žr. Balinskienė-Sniadeckytė ~1820. Taip pat žr. Griškaitė 2016b, 55 (pav.).

9 pav. Sofijos Sniadeckytės-Balinskienės filosofinio traktato
Pensées sur Ossian et ses poésies (1824) fragmentas; 22,5 × 19;
BJ: Rps 3147, 1r

(„A. a. Dėdulės virtuvės sąrašai“)¹²¹. Minėtini ir kiti Vilniaus universiteto rektoriaus buitį iliustruojantys dokumentai, t. y. 1807–1819 m. sudaryti namų apyvokos ir kitų jo tarnams patikėtų daiktų bei pačių tarnų atlyginimui, maistui ir drabužiams skirtų išlaidų sąrašai (BJ: Rps 3156).

Sniadeckio rinkiniui savo svoriu anaiptol nenusileidžia Balinskio palikimui priskirta Jašiūnų kolekcijos dalis. Istoriografijoje Balinskis pelnė Vilniaus istoriografo vardą, todėl pirmiausia minėtinas BJ saugomas juodraštinis veikalo *Historya miasta Wilna*¹²² egzempliorius (BJ: Rps 991). Šis net dešimties dalių (sąsiuvinių) rankraštis primargintas ir daugybe istorijos šaltinių nuorašų, be kita ko, ir iš Radvilų archyvo. Medžiaga unikali, rodanti ne tik šiam darbui sukauptus dokumentus, bet ir istoriko darbo virtuvę. Ypač įsimintini šie antraštiniame pirmojo sąsiuvinio lape užrašyti sakiniai: „Skończona d. 10 Marca r. 1825. w Wilnie“ („Baigta 1825 m. kovo 10 d. Vilniuje“); „NB. Przejrzeć i wygładzić ostatecznie, przerobić początek, doplenić opuszczone przypisy i sprawdzić ieszczze raz wszystko dokładnie“ („NB. Galutinai peržiūrėti ir patobulinti, perdaryti pradžia, papildyti praleistas nuorodas ir dar kartą viską patikrinti“)¹²³. Šiam rankraščiui savo svarba nenusileidžia ir pirminis veikalo apie Vilniaus miesto statistiką variantas – tiek prancūziškai rašytas *Tableau historique, topographique et statistique de la ville de Wilna* (BJ: Rps 1004), tiek šio teksto vertimas į lenkų kalbą *Opisanie statystyczne miasta Wilna* (BJ: Rps 992). Pastarajame fiksuoti ir Balinskio pagalbininkai, vienas iš jų Slavinskis, suteikęs informacijos apie Vilniaus observatoriją¹²⁴. Vis dėlto didžiausią vertę turi iki šiol netyrinėtas prancūziškasis šios studijos variantas. Pagaliau Vilniaus istorijos tyrimams skirtų autografų korpusą tarytum įrėmina įspūdingas paskutinio Vilniaus istorijai skirto Balinskio veikalo *Dawna Akademia Wileńska, próba jej historyi od założenia w roku 1579 do ostatecznego jej przekształcenia w roku 1803* rankraštis¹²⁵ (BJ: Rps 994).

BJ apstu ir kitų Jašiūnų savininko kūrinių autografų: tai ir pirminis 1846 m. Varšuvoje išleisto veikalo *Pielgrzymka do Jasnej Góry w Częstochowie*¹²⁶ (BJ: Rps 996) rankraštis, ir istoriko pastabos taip ir nepasirodžiusiai antrajai šios knygos laidai (BJ: Rps 997). BJ matome ir šiandien mažiau žinomų ir cituojamų Balinskio darbų, pavyzdžiui, kadaise Jašiūnuose iš lotynų kalbos išversto ir 1858 m. Sankt Peterburge Bolesława Maurycy'aus Wolffo (1825–1883) leistoje istorijos šaltinių serijoje *Dziejopisowie krajowi* išspausdinto istoriko Ewerhardo Wassenbergo (1610–1681) veikalo apie Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jono Kazimiero kalinimą Prancūzijoje autografą¹²⁷ (BJ: Rps 1003). Kolekcijos perlu galima vadinti knygos *Pamiętniki o królowej Barbarze, żonie Zygmunta Augusta* spausdintą variantą¹²⁸ su autoriaus pildymais, taisymais ir pratarme antrajai laidai (BJ: Rps 3084). Tai ir vėl puikus XIX a. pirmosios

121 Sniadeckis 1807–1819, [be lapų numeracijos].

122 Žr. Baliński 1836, 1837.

123 Balinskis 1825, [be lapų numeracijos].

124 Balinskis 1834, 36r.

125 Žr. Baliński 1862.

126 [Baliński] 1846.

127 [Wassenberg] 1858.

128 Baliński 1837, 1840.

pusės Lietuvos istoriko darbinės aplinkos liudijimas, o kartu ir autografų lobynas. Minėtinas kad ir ten pat įsegtas 1841 m. rugsėjo 5 d. Balinskiui rašytas Liachovičiaus laiškas, kuriame kalbama apie keturis Sankt Peterburgo viešojoje bibliotekoje saugomus Barboros Radvilaitės laiškus (nuorašai pridėti greta)¹²⁹. Neįkainojamą vertę turi ir du paskutinio Balinskio veikalų *Pamiętniki o Janie Sniadeckim, jego zyciu prywatnem i publicznem, i dziełach jego*¹³⁰ rankraštiniai variantai – juodraštis ir švarraštis (BJ: Rps 3165, 3166). Šis kūrinys rašytas istorikui sunkiai sergant. Maža to, šios knygos jis jau nespėjo palaikyti savo rankose.

BJ apstu ir Balinskio sukauptų istorinių dokumentų nuorašų. Įspūdingiausias – 333 archyvinių lapų apimties šaltinių rinkinys 1309–1796 m. Lenkijos ir Lietuvos istorijai (BJ: Rps 1001). Atskirai rinkti dokumentų nuorašai apie Stanislovo Augusto valdymą, tačiau ypač daug rankraščių atliepia Stepono Batoro laikus (BJ: Rps 999), kaupiti ir šio valdovo 1576–1584 m. Radviloms rašyti laišakai (BJ: Rps 1000). Minėtinas ir rankraštis *Genealogia domu x.x. Radziwiłłów, z dawnego rękopisu familiinego przezemnie przepisana d. 15 Lut. 1841 r. w Warszawie (Kunigaikščių Radvilų giminės genealogija, mano paties [t. y. Balinskio – R. G.] nurašyta iš seno šios šeimos rankraščio 1841 m. vasario 15 d. Varšuvoje)* (BJ: Rps 989). Jašiūnų dvarininką domino ir dar jo paties menami istoriniai įvykiai, pavyzdžiui, napoleonmetis (BJ: Rps 3087). Galbūt mąstyta ir apie atskirą studiją šia tema. Tai rodo ir kai kurie užrašai, dabar saugomi didžiuliame, net 27 sąsiuvinų (yra ir pavienių lapų) apimties, bet kol kas mažai tyrinėtame Balinskio korespondencijos ir jo paties veikalų juodraščių korpuse (BJ: Rps 1006).

Vilniaus universiteto istorijai svarbūs ir Ignacijaus *vel* Ignacijaus Žegotos Bazilijaus Onacevičiaus *vel* O’Nacevičiaus (Ignacy Żegota Bazyly Onacewicz *vel* O’Nacewicz, 1780–1845) 1827 m. skaitytų Rusijos statistikos ir diplomatijos paskaitų konspektai (BJ: Rps 2921). Savaip įdomus ir nedidelis, bet kadaise Jašiūnų archyve saugotas Stanisławo Mikuckio (1814–1890) filologinius tyrimus atliepančių rankraščių pluoštas (BJ: Rps 1007), kurį pradeda 1857 m. rugsėjo 1 d. Vilniuje, Skapo gatvėje, Civinskio name, rašytas laiškelis Balinskiui. Ypač įsimintinas parašas apačioje: „Stanisław Mikucki Koziół ofiarny“ („Stanislovas Mikuckis Atpirkimo ožys“)¹³¹. Savo ruožtu Balinski-autografų medžiotoją rodo ir dvidešimt aštuonių minėtajam Šidlovskui ir fizikos profesoriui Steponui Stubelevičiui (Stefan Stubielewicz, 1762–1814) rašytų laiškų (daugiausia Vilniaus universiteto profesorių) rinkinys (BJ: Rps 3093). Balinskis, kaip ir Sniadeckis, rūpestingai kaupė darbo Teismo edukacinėje komisijoje dokumentaciją (BJ: Rps 995). Svarbūs ir jo veiklą Vilniaus tipografijos draugijoje atspindintys dokumentai (BJ: Rps 3163). Tačiau bene unikaliausią paties Jašiūnų savininko sukomplektuotą rankraščių kolekciją BJ Rankraštyno darbuotojai įvardijo taip: *Michał Baliński. Pisma w sprawie Jana Sniadeckiego przeciw Bartoszewiczowi (Mykolas Balinskis. Raštai Jono Sniadeckio byloje prieš Bartoševičių)* (BJ: Rps 3164). Turint galvoje Jašiūnų dvarininko

129 Liachovičius 1841-09-05, [be lapų numeracijų].

131 Mikuckis 1857-09-01, 1r.

130 Baliński 1865a; Baliński 1865b.

kovos su Julijonu Bartoševičiumi (Julian Bartoszewicz, 1821–1870) aplinkybes ir eiga (svarbiausias nesutarimo objektas buvo požiūris į Sniadeckio asmenį ir jo veiklą)¹³², geriau tiktų žodis ne *byloje*, o *dvikovoje*, tačiau pati savaimė 1860–1861 m. datuotų Jašiūnų šeimininko autografų sanokaupa (iš viso 44 archyviniai lapai) dar iškalbingiau už spausdintus tekstus perteikia emocinę rašančiojo įtampą ir vidinius išgyvenimus.

Visa tai rodo labai turtingą, tačiau kartu ir gana tipišką XIX a. dvarininko-literato rinkinį. Vis dėlto Balinskio anaipol negalėtume pavadinti nei tipišku dvarininku, nei tipišku literatu, juolab tipišku istoriku. Taigi Jašiūnų bibliotekoje būtinai turėjo būti kažkas panašaus į Teodoro *vel* Teodoro Motiejaus Narbuto (Teodor Mateusz Ostyk-Narbutt, 1784–1864) Šiauriosose kauptą lietuviškų artefaktų ar į Sirokomlės Bareikiškėse – senųjų karaimų ir totorių rankraščių kolekcijas, pagaliau kažkas panašaus į minėtą Vagnerio Didžiuosiuose Šalčininkuose saugotą masonikos rinkinį. LMAVB RS balinskianos aptartyje buvo rutuliota mintis apie kolekciją *ad te ipsum* ir įvardyta galima šubravciška jos kryptis. BĮ saugomi dokumentai šią mintį tik sustiprino. Mažą to, leido bent iš dalies pažvelgti į Balinskio darbų sąrašą, savito jo testamentą, „vidų“; rankraščio, kurio septintajame punkte matome įrašą:

Pisma Auszlawisa (Historja Szubrastwa – Pisma wybrane z Brukowych wiadomości i z Tygodnika wileńskiego, prozą i wierszem. – Listy z nad brzegów Krożenty. Na czele dzeworyt wystawujący Łopatę z powidłą i szlachcica na Łopacie... we środku dzeworyt przyjęcia do grona. –)¹³³ (žr. 10 pav.).

Vertimas

Pisma Auszlawisa (Šubravcų istorija; rašiniai, išrinkti iš leidinių *Wiadomości Brukowe i Tygodnik Wileński*, proza ir eilėmis; *Listy z nad brzegów Krożenty*. Pradžioje – ksilografija, vaizduojanti Ližę su pašluoste [t. y. specialia šluota krosniai valyti – R. G.] ir bajorą ant Ližės... Viduje – ksilografija, iliustruojanti priėmimą į draugiją.

Taigi Jašiūnų dvarininkas buvo sudaręs ir Aušlavio (toks buvo Balinskio slapyvardis Šubravcų draugijoje¹³⁴) raštų rinktinę. Kad ir kaip ten būtų, *Pisma Auszlawisa*, bent jau didžioji jų dalis, taip pat saugoma Krokovoje (BĮ: Rps 3086). Kolekciją sudaro 198 (sic!) archyviniai lapai. Tai Balinskio surinkta Šubravcų draugijos narių rankraščių ir spaudinių kolekcija, iliustruojanti *tą kitą* Jašiūnų savininko biografiją, ir unikali medžiaga šios analogo neturinčios Vilniaus organizacijos biografijai¹³⁵. Kaip ir tą kolekciją papildantis dokumentas – Balinskio sudarytas ir 1817 m. Vilniuje patvirtintas Šubravcų draugijos kodeksas (*Kodex szubrawski*) (BĮ: Rps 3085)¹³⁶. Akivaiz-

132 Daugiau apie tai žr. Griškaitė 2005, 25–[79].

133 Balinskis ~1863–1864, 5r.

134 Anot Motiejaus Strijkovskio, tai nepagal-
linčiųjų, sergančiųjų ir sveikųjų dievas, o
anot Teodoro Narbuto, tai dar ir mitinis
gydytojas. Žr. *Baltų religijos ir mitologijos
šaltiniai 2. XVI amžius*, 2001, 545, Nr. 3;
Narbutt 1835, 89 (*Auszlawis*).

135 Kai kurie šio rinkinio dokumentai buvo
publikuoti. Žr. [Baliński] [be datos]; [Za-
wadzki] 1820-11-19; [Rychter] [be datos]
ir kt.

136 Spausdintą šio dokumento variantą žr.
[Baliński] 1819.

nas jako zvezdy niekwi-
 nnych przysiaci.
 Weinniem wta sniem
 i całej moiej rodzinie
 Michal Balinski
 Pani Zawadzkiej wszystkio
 moje darmy najskutej wta-
 nioja, a ja kapokwoleniem
 Panskiem rzycki tej usciwka
 dumi najskutekniejke podrozmien
 Oziwielam sie zadajuc do
 tego listu, nadruzat k po-
 winnkawaniem imiennin
 Pami Adammowi, od mego
 przysiacia Ansklawisa, a
 kolegi Ojca Panskiego Ep.
 Swarskita!

11 pav. Mykolo Balinskiego laiško iš Jašiūnų Adomui Zawadzkiui
 į Vilnių fragmentas, 1850-12-22; 13,4 × 10,5;
 LVIA: f. 1135, ap. 7, b. 394, 108v

du, kad tai buvo vertingiausia šubravciškos Jašiūnų kolekcijos dalis. Tačiau su šiais dokumentais savaip konkuruoja ir marginalijos – Balinskiego sukaupta medžiaga žymių šubravcų, kaip antai: Juozapo *vel* Juozapo Julijono Senkovskio (Józef Julian Sękowski *vel* Осип Иванович Сенковский *vel* Барон Брамбеус, 1800–1858), draugijoje pasi-rašinėjusio kriptonomu „ТН...“ (BJ: Rps 990), ir Lauryno Putkamerio (Wawrzyniec Puttkamer, 1794–1850), t. y. Krūminės II (*Kruminie Pradziu Warpu II*) (!)¹³⁷ (BJ: Rps

137 Anot Strijkovskio, tai javų deivė, kuri vi-
 sus javus duoda, o anot Narbuto, tai dar ir
 žemdirbystės globėja ir išradėja. Žr. *Baltų*

religijos ir mitologijos šaltiniai 2. XVI am-
 žius, 2001, 546, Nr. 4; Narbut 1835, 63
 (*Krumine*).

3094), biografijoms. Ir visa tai vainikuojantis Jašiūnų ir Didžiųjų Šalčininkų dvarininkų-šubravcų poetinis dialogas (BJ: Rps 3515). Kažkada kėliau mintį, kad šubravciška Balinskio biografija ir yra jo tikroji biografija ir kad tai ypač išryškėjo paskutiniais jo gyvenimo metais; tai Balinskis ir pats deklaravo tiek spaudoje, tiek privačioje korespondencijoje¹³⁸. Šubravcų laikų dvasia rašyta visa paskutinė Balinskio publicistika. Net ir su Zavadzkiu bendravo pirmiausia kaip su Aušlavio bičiulio Svaikstiko¹³⁹, t. y. Juozapo Zavadzki (Józef Zawadzki, 1781–1838), sūnumi: „Drįstu prie šio laiško pridėti madrigalą, t. y. mano bičiulio Aušlavio, Tamstos a. a. Tėvo Svaikstiko kolegos, sveikinimą Ponui Adomui vardinių proga!“¹⁴⁰ (žr. 11 pav.). Taigi ši archyvinė archeologija leidžia kalbėti ne tik apie rašančius ir universitetinius dvarus. Didieji Šalčininkai, Jašiūnai, Baltininkai, Paluknys, Baltupiai – tai vis didieji šubravcų ir laisvųjų mūrininkų centrai. Specifiniai dvarai su savitomis kolekcijomis, savitu bendravimo stiliumi ir kasdienos ritualais. Šiame kontekste kitaip atrodo ir amžininkams nuostabą kėlęs faktas, kad Aušlavio uošvis Sutvaras *vel* Sotvaras (*Sotwaros*)¹⁴¹ iki pat mirties kasdien naudojo šubravcų laikų ritualinius indus – krištolinius grafiną, stiklinę ir padėklą¹⁴². Šiame kontekste savaip įdomi ir Balinskio meilės ir vedybų istorija – vedęs didžiojo šubravco Andriejaus Sniadeckio dukterį po jo mirties paveldėjo ir lyderystę šioje tik formaliai neegzistavusioje draugijoje.

6. IŠVADOS. 1. Didžiausia kadaise Jašiūnų dvaro bibliotekos archyve sukaupia istorinių dokumentų kolekcija šiuo metu yra saugoma BJ. Tai iki šiol svarbos neprarandanti medžiaga Vilniaus miesto, Vilniaus universiteto ir Lietuvos mokslo istorijai su ją papildančiais elementais – dėmesiu Radvilų giminės, Stepono Batoro valdymo laikotarpiu ir Šubravcų draugijos istorijai. Pastarasis dėmuo gali būti traktuojamas ir kaip integrali ne tik Vilniaus miesto, bet ir jo universiteto istorijos dalis.

2. Jašiūnų archyvo dvinariškumas nebūtinai laikytinas privalumu. Perkėlus į dvarą Sniadeckio biblioteką ir archyvą, paties Balinskio kolekcija, kurios pradinės kryptys buvo Lietuvos miestų ir šubravcų istorija (ypač pastaroji), net ir tada, kai 1832 m. vykdant testamentinę buvusio rektoriaus valią dalis jo rankraščių buvo išgabenta į Vilniaus universitetą, tapo tarytum antraplanė. Turint galvoje XIX a. pirmosios pusės

138 Griškaitė 2005, 133–135.

139 Anot Strijkovskio, tai šviesos dievas.

Žr. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai* 2.

XVI amžius, 2001, 545, Nr. 2. Narbutas manė, kad Svaikstikas yra tas pats kas ir Sotvaras, t. y. taip pat šviesos dievas.

Žr. Narbutt 1835, 17 (*Sotwaros*).

140 Balinskis 1850-12-22, 108v. Madrigalai – neatskiriama šubravcų kūrybos dalis – buvo rašoma ir Balinskio garbei, maža to, kai kurie sukurti Jašiūnų dvare. Žr. [Odyniec] 1855.

141 Anot Strijkovskio, tai visokių galvijų die-

vas, o anot Narbuto, dienos šviesos, poetų, gydytojų dievas. Žr. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai* 2. *XVI amžius*, 2001, 546, Nr. 7; Narbutt 1835, 17 (*Sotwaros*).

142 Apie tai taip pat žr. Griškaitė 2016b, 45.

Grafiną, kaip ir puikiai įrištą leidinio *Wia-domości Brukowie* numerių rinkinį, taip pat „varpelį, patį gražiausią, kokį tik Vilniuje buvo galima rasti“, Andriejui Sniadeckiui dovanojo jo kolegos šubravcai vardinių proga. Žr. Wrzosek 1910a, 270 ([Autorius nenurodytas,] Laiškas iš Vilniaus (?) Balinskiui į Vilnių (?)).

intelektiniams Lietuvos dvarams būdingą „konkurenciją dėl bibliotekos“, t. y. išskirtinumo siekį, visai įmanu daryti išvadą, kad buvusio universiteto rektoriaus įsikūrimas dvare šiandien gali būti vertinamas ir kaip „istorinė klaida“. Taip Jašiūnai prarado ir dalį žaismės, taigi ir išskirtinumo, kitų intelektinių to meto dvarų kontekste. Visai kitaip situacija būtų susiklosčiusi, jeigu greta Aušlavio, t. y. Balinskio, kolekcijos būtų priglaustas ne Sniadeckio, o Sutvaro, t. y. Andriejaus Sniadeckio, dokumentinis palikimas, ypač šbravcų dokumentacija, juolab kad Balinskio egodokumentika suponuoja mintį, kad tikrasis jo herojus buvo ne Sniadeckis vyresnysis, o Sniadeckis jaunesnysis.

3. Žvelgiant į VUB RS ir LMAVB RS saugomo buvusio Jašiūnų dvaro rinkinio fragmentus iš XXI a. istorijos tyrimų lauko, galima daryti išvadą, kad šiandien šie dokumentai gali savaip konkuruoti su krovietišku rinkiniu. 1874 m. iš Jašiūnų išvežti rankraščiai atspindėjo anuometes vertybines kolekcionavimo nuostatas, o VUB RS ir LMAVB RS apstu dokumentų, kurie leidžia rekonstruoti kasdienį Jašiūnų dvaro gyvenimą. Dvaro ūkis, bylinėjimasis, santykiai su valstiečiais ir dvare įkurtų fabriukų darbininkais, dvaro revizijų dokumentai, nuomos sutartys, žemės ir miško pirkimo ir pardavimo sutartys, dvaro metiniai balansai, butis, šeimos narių tarpusavio santykiai, bajoraičių auklėjimas ir lavinimas namuose, bajorės dvarininkės pareigos, ir galiausiai daugybė svarbių kasdienos komunikatų – sąskaitų, kvitų, receptų, vizitinių kortelių, kvietimų į vestuves, oficialius susirinkimus ir pobūvius, pranešimų apie mirtį ir t. t. Kitaip tariant, tai, kas anuomet atrodė nereikšminga, šiandien gali būti svarbu ir tirtina.

4. Balinskio archyvinės kolekcijos analizė tik patvirtino tai, ką anksčiau parodė atliktas vadinamasis įprastinis šio istoriko ir dvarininko biografijos tyrimas: aplinkybių nulemtą antraplaniškumą, t. y. gyvenimą Jono Sniadeckio asmenybės šešėlyje, ir šbravcų ideologijos svarbą, ypač pirmuoju ir paskutiniu gyvenimo etapu. LMAVB RS saugomų Jašiūnų dokumentų rinkinys parodė ir tai, kad pastarąją aplinkybę puikiai suprato Vrublevskio aplinkos žmonės. Iš čia ir kita „archyvinė“ išvada – pačios LMAVB unikalumas mūsų kultūrinėje ir istorinėje geografijoje.

5. Dokumentų kolekcijos išgabenimo iš Jašiūnų aplinkybės iki šiol nėra iki galo aiškios, tačiau labai tikėtina, kad į Balinskio testamentinę valią nebuvo atsižvelgta. Tai rodo, kad Jašiūnų savininkas neturėjo savo darbo Tęsėjo (*Continuator*), o tai savaip rodo ir kolekcijos *ad te ipsum* trapumą.

Šaltiniai ir santrumpos:

[AUTORIUS NENURODYTAS,] 1952: Mykolo Balinskio rankraščiai, *Rankraščių skyriaus informacinis biuletėnis* 5, paruošė Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Bibliotekos Rankraščių skyrius, vadovaujant direktoriaus pav[aduotojui] mokslo reikalams T[adui] Adamoniui, Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademija, Centrinė biblioteka, 43–44; LMAVB RS: f. 26, b. 51 (mašinraštis).

BADENI, MARTYNAS, [metai nenurodyti; 08-26]: Laiškas iš Varšuvos Jonui Sniadeckiui į Vilnių (?); VUB RS: f. 19, b. 32 (h), 4r–5r (lenkų kalba).

- BADENI, MARTYNAS, 1819-01-27: Laiškas iš Vienos Jonui Sniadeckiui į Vilnių (?); VUB RS: f. 19, b. 32 (h), 6r–7v (lenkų kalba).
- BADENI, MARTYNAS, 1819-08-06: Laiškas iš Bejcės Jonui Sniadeckiui į Vilnių; VUB RS: f. 19, b. 32 (h), 1r–2r (lenkų kalba).
- BALEVIČIUS, LAURYNAS; LIUDVIKA BRIMERYTĖ-BALEVIČIENĖ, 1779-12-30a: *Regestr Wyprawy Córki naszej młodszey Anny Balewiczówny która wydana jest in Socium Vitae WJPanu Ignacemu Balińskiemu Rotmistrzowi Wojew[ódz]twa Wileńs[kiego] d. 30 X^{bra} 1779 Roku*; LVIA: f. 1135, ap. 20, b. 389, 8r–15v (12r–15v – dokumento juodraštis).
- BALEVIČIUS, LAURYNAS; LIUDVIKA BRIMERYTĖ-BALEVIČIENĖ, 1799-12-30b: *Regestr wyprawy IMsci pani Anny z Bilewiczów Balinskiey, rotmistrzowey wojewódzka wileńskiego, w Wilnie r. 1779 dnia 30 X^{bra} spisany*; BJ: Rps 1005, 1r–7r.
- BALINSKIENĖ-SNIADECKYTĖ, SOFIJA, [ketvirtadienis; metai, mėnuo ir diena nenurodyta]: Laiškas iš Vilniaus (?) Mykolui Balinskiui į Jašiūnus (?); LVIA: f. 1387, ap. 1, b. 102, 6r–7v (lenkų kalba).
- BALINSKIENĖ-SNIADECKYTĖ, SOFIJA, ~1820: Sveikinimas Jonui Sniadeckiui vardinių proga; BJ: Rps 3135, 108r (lenkų kalba).
- BALINSKIENĖ-SNIADECKYTĖ, SOFIJA, 1830-10-06: Laiškas iš Vilniaus Mykolui Balinskiui į Jašiūnus; LVIA: f. 1387, ap. 1, b. 102, 1r–3v (lenkų kalba).
- BALINSKIENĖ-SNIADECKYTĖ, SOFIJA, 1831-05-03–1831-05–31: Laiškai iš Vilniaus ir Jašiūnų Mykolui Balinskiui į Vilnių; BJ: Rps 3083, 1r–64v (prie kai kurių laiškų yra ir vaikų – Jono, Julijos ir Marijos Balinskių – prieraišai, lenkų kalba).
- BALINSKIS, IGNACIJUS, 1809-05-08: *Regestr Wyprawy WJPanny Róży Balińskiej, Córki JWPana Ignacego Balińskiego, Sędziego Sądu Gł[ówn]ego Lit[ewskiego]o., przy zamięściu za JWPana Kajetana Kostrowickiego, Syna JWPana Podwojowody i Prezydenta, Roku 1809. Maja 8. dnia. w Wilnie*; LVIA: f. 1135, ap. 20, b. 389, 16r–18r.
- BALINSKIS, MYKOLAS, [be datos]: *Madrygal Na powitanie Nowego Szubrawca [Ignacego] B[alińskiego] Czytany na Schadzce dnia [diena nenurodyta – R. G.] przez Jašpana Auszlawis S. J. strażnika porządku piastującego Łopatę w Szubrawskiem Gronie*; LMAVB RS: f. 9, b. 1479, 1r–2r.
- BALINSKIS, MYKOLAS, ~1812, 1813, 1816, 1818–1819, 1822, 1825–1826: Laiškai iš Jašiūnų ir Vilniaus Rožei Balinskytei-Kostrovickienei į Punžonis, Doroškovičius ir kt.; LVIA: f. 1135, ap. 20, b. 392, 14r–31v; 33v–35r (lenkų ir prancūzų kalbomis).
- BALINSKIS, MYKOLAS, 1815-03-29: *Rozprawa o Bayce*; LMAVB RS: f. 151, b. 986, 1r–4v.
- BALINSKIS, MYKOLAS, 1818: *Anagramma na Przyjęcie do Grona Szubrawcow: Józefa Sękowskiego na Schadzce 1818° roku 23 Czerwca N. S. od Łopaty podane przez X. Auszlawis S. P. Strażnika porządku*; LMAVB RS: f. 9, b. 1478, 1r–1v.
- [BALINSKIS, MYKOLAS,] 1818–1822: *Protokul Posiedzeń Dyrekcji Towarzystwa Typograficznego Wileńskiego*; LMAVB RS: f. 9, b. 94, 1r–71v.
- BALINSKIS, MYKOLAS, 1825: Juodraštis veikalo *Historia miasta Wilna* egzempliorius 1; BJ: Rps 991, [be lapų numeracijos] (lenkų kalba).
- BALINSKIS, MYKOLAS, 1831, 1838, 1849–1850, 1852, 1854–1856, 1858–1862: Laiškai iš Jašiūnų ir Vilniaus Adomui ir Juozapui Zavadzkiams į Vilnių; LVIA: f. 1135, ap. 7, b. 394, 61r–117v (lenkų kalba).

- BALINSKIS, MYKOLAS, 1831-06-01: Laiškas iš Vilniaus Sofijai Sniadeckytei-Balinskienei į Vilnių; BJ: Rps 3083, 65r–65v (lenkų kalba).
- BALINSKIS, MYKOLAS, 1834: Juodraštinis veikalo *Opisanie statystyczne miasta Wilna* egzempliorius; BJ: Rps 992, 1r–87v (lenkų kalba).
- BALINSKIS, MYKOLAS, 1834-02-28: Laiškas iš Vilniaus Juozapui Ignacijui Kraševskiui į Gorodoką; BN: Rps 6461 IV, 67r–68v (lenkų kalba).
- BALINSKIS, MYKOLAS, 1835: Vilniaus cenzūros komitetui skirtas veikalo *Opisanie statystyczne miasta Wilna* egzempliorius; LMAVB RS: f. 9, b. 217, 1v–94v (lenkų kalba).
- BALINSKIS, MYKOLAS, 1845-10-17: Stanislovo Balinskio biograma; LMAVB RS: f. 81, b. 29, 40r–40v (lenkų kalba).
- [BALINSKIS, MYKOLAS,] ~1845–1847a: *Historya wsi zwaney Werki, pod Wilnem*; LVIA: f. 1135, ap. 3, b. 24, 1r–20r.
- [BALINSKIS, MYKOLAS,] ~1845–1847b: *Opisy Wilna i okolic do rycin Albumu wileńskiego*; BJ: Rps 993, 1r–24v.
- BALINSKIS, MYKOLAS, 1850-10-01: Laiškas iš Jašiūnų Adomui Zavadzkiui į Vilnių; LVIA: f. 1135, ap. 7, b. 394, 106r–106v (lenkų kalba).
- BALINSKIS, MYKOLAS, 1850-12-22: Laiškas iš Jašiūnų Adomui Zavadzkiui į Vilnių; LVIA: f. 1135, ap. 7, b. 394, 108r–108v (lenkų kalba).
- BALINSKIS, MYKOLAS, 1856-11-20: Laiškas iš Vilniaus (?) Adomui Honorijui Kirkorui į Vilnių; LMAVB RS: f. 273, b. 700, 2r (lenkų kalba).
- BALINSKIS, MYKOLAS, 1862-03-11: Laiškas iš Jašiūnų Adomui Zavadzkiui į Vilnių; LVIA: f. 1135, ap. 7, b. 394, 70r (lenkų kalba).
- BALINSKIS, MYKOLAS, ~1863–1864: Kūrybinio palikimo sąrašas (fragmentas); VUB RS: f. 22, b. 18, 5r (lenkų kalba).
- [BALINSKIS, MYKOLAS; SOFIJA SNIADCKYTĖ-BALINSKIENĖ,] 1858-03-31: *Brulion aktu dzielczego między dzieci nasze, i przeniesienia dziedzictwa Jaszun na osobę syna Konstantego Balińskiego, dnia 31 marca 1858 roku sporządzony*; VUB RS: f. 22, b. 561, 1r–7v.
- BALINSKYTĖ, JULIJA, 1840-04 [diena nenurodyta]: Laiškas iš Vilniaus Mykolui Balinskiui į Varšuvą; VUB RS: f. 22, b. 94, 13r–13v (lenkų kalba).
- BJ – Biblioteka Jagiellońska (Kraków) (Jogailaičių biblioteka Krokuvoje).
- BN – Biblioteka Narodowa (Warszawa) (Nacionalinė biblioteka Varšuvoje).
- BUKOTA, TADAS, 1787-12-04: Laiškas iš Londono Jonui Sniadeckiui į Krokuvą; VUB RS: f. 19, b. 32 (k), 1r, 2v (adresas) (anglų kalba).
- BUKOTA, TADAS, 1790-10-29: Laiškas iš Londono Jonui Sniadeckiui į Krokuvą; VUB RS: f. 19, b. 32 (k), 3r–4v (anglų ir lenkų kalbomis).
- BŽOSTOVSKIS, M., 1921-12-11: Laiškas iš Jašiūnų Marijai Vagnerytei-Balinskienei į Vilnių (?); LMAVB RS: f. 81, b. 29, 106r–108v (lenkų kalba).
- ČACKIS, TADAS, 1807–1810: Laiškai iš Sankt Peterburgo, Žytomyro, Poricko, Kremenecio ir kt. Jonui Sniadeckiui į Vilnių; VUB RS: f. 19, b. 31, 1r–239v (lenkų kalba).
- GARBOVSKIENĖ-BALINSKYTĖ, MARIJA, [be datos]: Laiškas iš Jašiūnų Mykolui Balinskiui į Varšuvą; VUB RS: f. 22, b. 100, 4r–4v (lenkų kalba).
- Inventarium capitaneatus Chelmensis post Magnifici dni Gabrielis Tharto de Szczekarzowice, castellani Radomiensis [...] mense Maij a. d. 1565*; BJ: Rps 985, 1r–69v.

- Išrašai apie Lietuvos miestus ir miestelius iš Lietuvos Metrikos, 1826; VUB RS: f. 22, b. 456, 1r–19r (lenkų, lotynų, rusų ir vokiečių kalbomis).
- Jašiūnų dvaro pajamų ir išlaidų sąrašas, 1847-04 [diena nenurodyta]; LMAVB RS: f. 81, b. 21, 1r–2v (lenkų kalba).
- JOCHERIS, ADOMAS BENEDIKTAS, 1831-02-22: Laiškas iš Jašiūnų Mykolui Balinskiui į Vilnių; BJ: Rps 3167, Nr. 12, [be lapų numeracijos] (lenkų kalba).
- JURGINYTĖ, KRISTINA, 1998-11-19: *Alberto Liudviko Žostauto kolekcijos (F 273) apžvalga*; LMAVB RS: f. 273, b. 4128, 1r–4r.
- KOLONTAJUS, HUGO, 1781–1784: Laiškai iš Varšuvos, Krokuvos ir kt. Jonui Sniadeckiui į Krokuvą; VUB RS: f. 19, b. 36 (e), 1r–11r (lenkų kalba).
- KOLONTAJUS, HUGO; JONAS SNIADOCKIS, 1783-06-23: Laiškas iš Krokuvos Mykolui Jurgiui Poniatovskiui į Plocką; VUB RS: f. 19, b. 36 (l), 1r–1v (lenkų kalba).
- Korespondencja Michała Balińskiego z lat 1819–1835. Listy od teścia, Jędrzeja Śniadeckiego*; BN: Rps 2882, 1r–61v.
- Korespondencja Rodzinna Śniadeckich z lat 1815–1871 m. in. listy Jana i Jędrzeja Śniadeckich*; BN: Rps 2881, 1r–92v.
- KOWNACKI, HIPOLIT, [be datos]a: *Krytyka Długoszewey kompilacyi*; BJ: Rps 1008, 1r–27v.
- KOWNACKI, HIPOLIT, [be datos]b: *Wyjątki z Kronikarzy Polskich i Słowiańskich*; BJ: Rps 1009, 1r–32v.
- Księga darow uczynionych do Bibliotek: Akademickiej Wilenskiej*; LVIA: f. 721, ap. 2, b. 68, 1r–27v.
- LIACHOVIČIUS, STANISLOVAS AUGUSTAS, 1841-09-05: Laiškas iš Sankt Peterburgo Mykolui Balinskiui į Varšuvą; BJ: 3084, [be lapų numeracijos].
- LMAVB RS – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius.
- LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas.
- MALINOVSKIS, MIKALOJUS, 1830-06-03: Laiškas iš Vilniaus Mykolui Balinskiui į Jašiūnus; VUB RS: f. 22, b. 191, 1r–1v (lenkų kalba).
- MATUSEVIČIŪTĖ, O[NA], 1974-02-15: *Alberto Liudviko Žostauto fondas*; LMAVB RS: f. 273, b. 4126, 1r–2r.
- MIKUCKIS, STANISLOVAS, 1857-09-01: Laiškas iš Vilniaus Mykolui Balinskiui į Jašiūnus; BJ: Rps 1007, 1r.
- Mykolo Balinskio ir Sofijos Sniadeckytės-Balinskienės tuoktuvų liudijimas, 1820-05-12; LMAVB RS: f. 273, b. 700, 1r–1v (lotynų ir lenkų kalbomis).
- POČOBUTAS, MARTYNAS, 1792-01-25: Laiškas iš Vilniaus Jonui Sniadeckiui į Krokuvą; VUB RS: f. 19, b. 39 (d), 1r (lenkų kalba).
- POČOBUTAS, MARTYNAS, 1792-04-19: Laiškas iš Vilniaus Jonui Sniadeckiui į Krokuvą; VUB RS: f. 19, b. 39 (d), 3r (lenkų kalba).
- POČOBUTAS, MARTYNAS, 1792-06-04: Laiškas iš Vilniaus Jonui Sniadeckiui į Krokuvą; VUB RS: f. 19, b. 39 (d), 5r (lenkų kalba).
- POLINSKIS, MYKOLAS, 1834-11-29: Raštas vyriausiajam uždarytojo Imperatoriškojo Vilniaus universiteto bibliotekos prižiūrėtojui Pavelui Kukulnikui; LVIA: f. 720, ap. 1, b. 1897, 56r–56v (rusų kalba).
- PUTKAMERIS, LAURYNAS, 1831-05-15: Laiškas iš Baltininkų Mykolui Balinskiui į Vilnių; LVIA: f. 1387, ap. 1, b. 62, 16r–17v (lenkų kalba).

- PRANIAUSKAITĖ, KAROLINA, 1855-05-17/18: Eilėraštis „Do młodego Poety“; BJ: Rps 1002, 10r–11v (lenkų kalba).
- [SNIADOCKI, JAN,] [1802]: *Sur Copernic*; LVIA: f. 1511, ap. 1, b. 27, 1r–24v.
- [SNIADOCKI, JAN,] 1803: *Jeografia czyli Opisanie Matematyczne i Fizyczne Ziemi przez Jana Sniadeckiego, Towarzystwu Warszawskiemu Przyjaciół Nauk oddane, kosztem i staraniem tego Towarzystwa ogłoszone w Roku 1803*; LVIA: f. 1511, ap. 1, b. 24, 30r–135r.
- [SNIADOCKI, JAN,] 1814: *O Koperniku*; LVIA: f. 1511, ap. 1, b. 27, 26r–73r.
- [SNIADOCKI, JAN,] [1814]: *Żywot literacki Hugona Kołłątaja*; LVIA: f. 1511, ap. 1, b. 25, 2r–29v.
- SNIADOCKIS, JONAS, 1781–1783: Laiškai iš Vienos, Krokuvos ir Varšuvos Hugo Kolontajui į Krokuvą (?); VUB RS: f. 19, b. 29, 1r–53v (lenkų ir prancūzų kalbomis).
- SNIADOCKIS, JONAS, 1830-01-10: Laiškas iš Vilniaus Magdalenai z Dzieduszyckich Morskai į Zaričią; BJ: Rps 7788 III, 111r–117r (lenkų kalba, nuorašas).
- SNIADOCKIS, JONAS, 1807–1819: *Virtuvės išlaidų knyga*; BJ: Rps 3154, [be lapų numeracijos] (lenkų kalba).
- Spis ofiar, które wpłynęły do Muzeum Starożytności od 11^e Stycznia 1856 r.*, [1856–1865]; VUB RS: f. 46, b. 5, 1r–119r.
- Spisanie rzeczy wszystkich zamkowych, folwarku od Urodzaiu i Wsi ku zamkowi chełmskiemu przy- słuchających 1788*; BJ: Rps 986, 1r–28v.
- STROJNOVSKIS, JERONIMAS, 1790-03-03: Laiškas iš Varšuvos Jonui Sniadeckui į Krokuvą; VUB RS: f. 19, b. 41 (k), 1r (lenkų kalba).
- ŠOPOVIČIUS, HENRIKAS, 1840-01-25: Laiškas iš Krokuvos Mykolui Balinskiui į Varšuvą *vel* Jašiūnus; BJ: Rps 3167, 15r–15v, 16v (16v – adresas) (lenkų kalba).
- TIŠKEVIČIUS, KONSTANTINAS, 1856-12-31: Laiškas iš Lahoisko Mykolui Balinskiui į Jašiūnus; BJ: Rps 3138, 35r (lenkų kalba).
- TYSZKIEWICZ, KONSTANTY, 1857: *Krótka wiadomość o Familii Bukatych*; BJ: Rps 3139, 31r–34r. VUB RS – Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius.
- Выписка изъ Протокола Засѣданій Конференціи Виленской Медико-Хирургической Академіи, 1835-03-26*; LVIA: f. 720, ap. 1, b. 1899, 13v–15r.
- ЗАЛОУЧКОВСКИЙ, В., 1842: *Списокъ Рукописямъ переданнымъ изъ Библиотеки б. Виленской Медико-Хирургической Академіи въ Университетъ Св. Владимира*; LVIA: f. 1511, ap. 1, b. 87, 1r–11v.

Skelbti šaltiniai ir literatūra:

- AFTANAZY, ROMAN, 1993: *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, wydanie drugie, przejrzone i uzupełnione 4: *Województwo wileńskie*, Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo.
- ALEKNAVIČIENĖ, ONA, 2019: „Asmeninis Martyno Liudviko Rėzos archyvas: rekonstrukcija“, *Knygotyra* 73, 113–202.
- ARLAUSKIENĖ, AURELIJA, 2016: „Jašiūnų dvaro sodyba: istorija, architektūra, paveldas“, *Jašiūnų dvaras – kultūros židinys*, sudarytoja Aurelija Arlauskienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 153–195.

- [AUTORIUS NENURODYTAS,] 1817: „Wiadomość o życiu Stanisława Balińskiego“, *Dziennik Wileński* 6(35), 506–511.
- [BALIŃSKI, MICHAŁ,] [be datos]: „Pieśń Bachiczna w czasie uczty w dzień imienin Sotwarosa“, *Adam Wrzosek, Jędrzej Śniadeki: życiorys i rozbiór pism* 1, Kraków: Akademia Umiejętności, nakładem Funduszu Nestora Bucewicza, Skład Główny w Księgarni Spółki Wydawniczej Polskiej, 1910, 266–269.
- [BALIŃSKI, MICHAŁ,] 1819: *Kodex Szubrawski*, Wilno: u Alexandra Żółkowskiego.
- BALIŃSKI, MICHAŁ, 1835a: *Opisanie statystyczne miasta Wilna*, Wilno: Józef Zawadzki własnym nakładem.
- BALIŃSKI, MICHAŁ, 1835b: „Przemowa“, *Michał Baliński, Opisanie statystyczne miasta Wilna*, Wilno: Józef Zawadzki własnym nakładem, [V]–VIII.
- BALIŃSKI, MICHAŁ, 1836: *Historia miasta Wilna* 1, Wilno: drukiem Antoniego Marcinowskiego.
- BALIŃSKI, MICHAŁ, 1837a: *Historia miasta Wilna* 2, Wilno: drukiem Antoniego Marcinowskiego.
- BALIŃSKI, MICHAŁ, 1837b: *Pamiętniki o królowej Barbarze, żonie Zygmunta Augusta* 1, w Warszawie: nakład i druk J[ana] Glücksberga, księgarza szkół publicznych w Królest[wie] Polskiem.
- BALIŃSKI, MICHAŁ, 1837c: „Przemowa“, *Michał Baliński, Pamiętniki o królowej Barbarze, żonie Zygmunta Augusta* 1, w Warszawie: nakład i druk J[ana] Glücksberga, księgarza szkół publicznych w Królest[wie] Polskiem, [VII]–XXI.
- BALIŃSKI, MICHAŁ, 1840: *Pamiętniki o królowej Barbarze, żonie Zygmunta Augusta* 2, w Warszawie: nakład i druk J[ana] Glücksberga, księgarza szkół publicznych w Królest[wie] Polskiem.
- [BALIŃSKI, MICHAŁ,] 1846: *Pielgrzymka do Jasnej Góry w Częstochowie*, odbyta przez łątnika XIX wieku i wydana z rękopisu przez Michała Balińskiego, Warszawa: nakładem G[ustawa] Sennewalda, księgarza.
- [BALIŃSKI, MICHAŁ,] 1856–1860: „Listy znad brzegów Krozenty (I–XI, XIII–XIX)“, *Gazeta Warszawska*, 199–284.
- BALIŃSKI, MICHAŁ, 1862: *Dawna Akademia Wileńska, próba jej historyi od założenia w roku 1579 do ostatecznego jej przekształcenia w roku 1803*, Petersburg: nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki.
- BALIŃSKI, MICHAŁ, 1865a: *Pamiętniki o Janie Sniadeckim, jego życiu prywatnem i publicznem, i dziełach jego* 1, Wilno: nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego.
- BALIŃSKI, MICHAŁ, 1865b: *Pamiętniki o Janie Sniadeckim, jego życiu prywatnem i publicznem, i dziełach jego* 2, Wilno: nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego.
- BALIŃSKI, STANISŁAW, 1811: *O fabrykacji cukru z białych burakow, z zalecenia Jaśnie Wielmożnego [Felixa] Łubińskiego, ministra sprawiedliwości*, w Warszawie: w Drukarni Rządowej.
- Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai* 2. XVI amžius, sudarė Norbertas Vėlius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001.
- BIELECKI, JANUSZ, 2010: *Miasto-ogród Jaszuny. Próba odtworzenia dziejów*, wydano nakładem własnym autora, Warszawa: przygotowanie do druku ALINEA, druk i oprawa INSERT.

- BIELIŃSKI, JÓZEF, 1899: *Uniwersytet Wileński (1579–1831) 1*, Kraków: druk W[ładysława] L[udwika] Anczyca i Spółki.
- BŪČYS, ŽYGINČAS, 2009: *Masonai Lietuvoje: XVIII a. pabaiga–XIX a. pradžia = Freemasonry in Lithuania: End of 18th–Beginning of 19th Century*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.
- BŪČYS, ŽYGINČAS, 2012: „Vilniaus archeologijos komisijos 1856–1858 m. posėdžių protokoliai“, *Bibliotheca Litwana 2. Atminties institucijų rinkiniai*, sudarytojas Arvydas Pacevičius, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 477–535.
- CH[ARKIEWICZ], W[ALERIAN], 1931: „Tajemnice starego dworu“, *Słowo (Wilno)* 190(2698) (21 sierpnia), [2]–[3].
- CHWALEWIK, EDWARD, 1926: *Zbiory polskie: archiwa, biblioteki, gabinety, galerje, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie, w porządku alfabetycznym według miejscowości ułożone 1. (A–M)*, Warszawa-Kraków: Wydawnictwo J[akuba] Mortkowicza, Towarzystwo Wydawnicze w Warszawie.
- CZAPSKA, MARIA, 1938: *Ludwika Śniadecka*, Warszawa: Biblioteka Polska.
- CZEPPE, MARIA; MARTYNA DESZCZYŃSKA, 2016: „Śniadecki Jan Chrzyciel Władysław“, *Polski słownik biograficzny* 51/1(208), Warszawa, Kraków: Polska Akademia Nauk, Polska Akademia Umiejętności, Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN, 121–133.
- DUBACKI, LEONARD, 1981: „Piekarski (Rola Piekarski) Witold“, *Polski słownik biograficzny* 26/1(108), Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 75–77.
- GRIŠKAITĖ, REDA, 2005: *Mykolas Balinskis: kova dėl istorijos?*, Vilnius: Eugrimas.
- GRIŠKAITĖ, REDA, 2016a: „Dvaras kaip ‘archyvas’: bajorija ir Lietuvos istorijos tyrimai (XIX a. 4–7 d.)“, *Metai* 10, 133–142.
- GRIŠKAITĖ, REDA, 2016b: „Intelektinė Jašiūnų dvaro istorija: Balinskiai ir Sniadeckiai“, *Jašiūnų dvaras – kultūros židinys*, sudarytoja Aurelija Arlauskienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 10–85.
- GRIŠKAITĖ, REDA, 2018a: „Tarp senosios ir naujosios Lietuvos: testamentinės Adomo Honorijaus Kirkoro ištarmės“, *Lietuvos istorijos metraštis 1*, 111–143.
- GRIŠKAITĖ, REDA, 2018b: „Zalučės ir Bareikiškių šeimininko Vladislovo Sirokomlės istorikos“, *Alt* 20, 9–82.
- GRIŠKAITĖ, REDA; TOMAS ANDRIUKONIS, 2013: „Karolina Praniauskaitė: ‘Do młodego Poety’ (‘Jaunajam Poetui’). Eilėraščio istorija“, *Alt* 15, 141–183.
- HORDYŃSKI, ZDZISŁAW, 1883: *O Towarzystwie Szubrawców*, we Lwowie: nakładem księgarńi [Władysława] Gubrynowicza i [Władysława] Schmidta, z Drukarni Władysława Łozińskiego.
- Inwentarz rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej: Nr 6001–7000, 2: Nr 6501–7000*, opracowali Anna Jałbrzykowska, Jerzy Zathej, przy współpracy Zofii Łagodowej, Janiny Tyszkowskiej, Kraków: nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1963.
- J., 1839: „Baliński (Stanisław)“, *Encyklopedia powszechna 3. (B)*, Warszawa: August Emmanuel Glücksberg, Wilno: Teofil Glücksberg, 50–51.
- JANKOWSKI, RAFAŁ, 2000: „Burzliwe losy Archiwum Radziwiłłów z Nieświeża od XV w. do 1838 r.“, *Miscellanea Historico-Archivistica* 11, 35–68.

- JASIULANIEC, KAZIMIERZ, 1839: *Z korespondencji Joachima Lelewela z Michałem Balińskim* (Odbitka z *Ateneum Wileńskiego* 14[1]).
- KARPIČIUS, KAZIMIERAS, 2016: „Jašiūnų dvarininkai ir jų palikuonys“, *Jašiūnų dvaras – kultūros židinys*, sudarytoja Aurelija Arlauskienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 196–225.
- KATILIENĖ, IRENA, 2016: „Jašiūnų archyvas Vilniaus universiteto bibliotekoje“, *Jašiūnų dvaras – kultūros židinys*, sudarytoja Aurelija Arlauskienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 87–108.
- KEMPA, TADEUSZ, 2000: *Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka (1549–1616) wojewoda wileński*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- KOŹMIAN, ANDRZEJ EDWARD, 1842: „Wiadomość o Księgozbiorze Michała Balińskiego“, *Wyciągi Piotrowickie, czyli Niektóre wyciątki z księgozbioru Piotrowickiego*, wydane przez Edwarda Koźmiana, w Wrocławiu: nakładem Zygmunta Schelettera, 115–116.
- KRASZEWSKI, J[ÓZEF] I[GNACY], 1859: *Metamorfozy. Obrazki 2*, Wilno: nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego.
- LEVANDAUSKAS, VYTAUTAS, 1994: *Architektas Karolis Podčasinskis. Acta Academiae Artium Vilnensis = Vilniaus dailės akademijos darbai 4*, Vilnius: Vilniaus dailės akademija.
- MULEVIČIŪTĖ, JOLITA, 2003: „Uždrausti paminklai: Vilniaus senienų muziejaus reorganizavimas ir jo padariniai“, *Lietuvos istorijos metraštis 2*, 45–62.
- NARBUTT, TEODOR, 1835: *Dzieje starożytne narodu litewskiego 1. Mitologia litewska*, Wilno: nakładem i drukiem A[ntoniego] Marcinowskiego.
- NARUNIEC, ROMUALD, 1995: *Michał Baliński jako mecenas polsko-litewskich więzi kulturowych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- [ODYNIEC, ANTONI EDWARD,] 1855: *Panu a Panu na tym podole: na Jaszunach i Ruczaju, Michałowi Balińskiemu, na Parnasie, na Łopacie szubrawskiej Auszlawisowi, Strażnikowi jej i Witajnikowi, sławnemu Madrygaliście, madrygał szczyry Przyjaciel i życzliwy Sługa niżej na podpisie wyrażony, ułożył i poświęca, roku 1855, lutego 9, na Popielec, po przebyciu Zapust w Jaszunach*, [Wilno]: drukiem Józefa Zawadzkiego.
- OLECHNOVIČ, LEOKADIJA; ALEKSANDRAS BANIUSEVIČIUS, 1995: „Radvilų giminės dokumentų rinkinių, esančių Lietuvoje, apžvalga“, *Lietuvos archyvai 6*, Vilnius: Mokslas, 109–118.
- Pamirštoji mecenatystė (1792–1832). Dovanų Vilniaus universitetui knyga*, sudarytojas ir parengėjas Arvydas Pacevičius, Vilnius: UAB DABAexpo, 2010.
- PRZYREMBEL, ZYGMUNT, 1935: „Baliński Stanisław“, *Polski słownik biograficzny 1*, Warszawa, Kraków, Łódź, Poznań, Wilno, Zakopane: nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, Skład Główny w Księgarniach [Gustawa Adolfa] Gebethnera i [Augusta Roberta] Wolffa, 12–13.
- Rankraščių rinkiniai. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Centrinės bibliotekos XI–XX amžių rankraščių fondų trumpa apžvalga*, sudarė V[ladas] Abramavičius, Vilnius: Laikraščių ir žurnalų leidykla, 1963.
- [RYCHTER, JAN BOGUSŁAW,] [be datos]: „Waszą Wysokość wybrano znowu wielkim Strażnikiem łopaty...“, *Adam Wrzosek, Jędrzej Śniadeki: życiorys i rozbiór pism 1*, Kraków: Akade-

- mia Umiejętności, nakładem Funduszu Nestora Bucewicza, Skład Główny w Księgarni Spółki Wydawniczej Polskiej, 1910, 269–270.
- SKWARCZYŃSKI, ZDZISŁAW, 1961: *Kazimierz Kontrym. Towarzystwo Szubrawców. Dwa studia*, Łódź: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich we Wrocławiu.
- SNIADDECKI, JEAN, 1803: *Discours sur le programme proposé par la Société littéraire de Varsovie: En payant un juste tribut d'éloges à la mémoire de Copernic [...]*, Varsovie: Chez la veuve Zawadzka.
- SNIADDECKI, JAN, 1804: *Jeografia, czyli Opisanie matematyczne i fizyczne ziemi*, dzieło Towarzystwu Warszawskiemu Przyjaciół Nauk oddane, a z woli tegoż Towarzystwa drukiem ogłoszone, z pozwoleniem Zwierzchności, w Warszawie: w Drukarni Xięży Piarów.
- SNIADDECKI, JAN, 1814a: „O Koperniku“, *Jan Sniadecki, Pisma rozmaite 1. Żywoty uczonych polaków*, w Wilnie i Warszawie: nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego Typografa Uniwersytetu, [145]–307.
- SNIADDECKI, JAN, 1814b: „Żywot literacki Hugona Kołłątaia, z opisaniem Stanu Akademii Krakowskiej, w jakim się znajdowała przed rokiem Reformy 1780“, *Jan Sniadecki, Pisma rozmaite 1: Żywoty uczonych polaków*, w Wilnie i Warszawie: nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego Typografa Uniwersytetu, [III]–144.
- S[NIADDECKI], J[AN], 1865: *Reflexions sur les passages relatifs a l'Histoire de Pologne*, insérés dans l'Ouvrage de M. Villers, qui a remporté le prix de l'Institut National de France, le 2 germinal an XII. (23 mars 1804), *Michał Baliński, Pamiętniki o Janie Sniadeckim, jego życiu prywatnem i publicznem, i dziełach jego 2*, Wilno: nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 185–196.
- STOLZMAN, MAŁGORZATA, 1987: *Nigdy od ciebie miasto...: dzieje kultury wileńskiej lat między powstaniowych (1832–1863)*, Olsztyn: Wydawnictwo Pojezierze.
- SZCZEPAŃSKA-ZNATOWICZ, MARIA, 1937: *Wakacje w Jaszunach*, Warszawa: Instytut Wydawniczy Biblioteka Polska.
- SZCZEPAŃSKA-ZNATOWICZ, MARIA, 2016: *Wakacje w Jaszunach*, wydanie drugie rozszerzone z komentarzami i dodatkami Kazimierz[a] Karpicz[a], Jaszuny-Soleczniki: Druk NaQ-sails Żnin.
- [SZYDŁOWSKI, IGNACY,] 1819: „Oda Ignacego Szydłowskiego do Jaśnie Wielmożnego Jana Sniadeckiego Obserwatora Astronoma i Kawalera. Pod czas [sic!] pobytu Jego w Warszawie w Październiku 1819 r.“, *Michał Baliński, Pamiętniki o Janie Sniadeckim, jego życiu prywatnem i publicznem, i dziełach jego 1*, Wilno: nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 421–425.
- [ŠIRKAITĖ, JOLANTA,] 2012: „Balinskis Stanislovas“, *Lietuvos dailininkų žodynas 2. 1795–1918*, sudarytoja Jolanta Širkaitė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 55.
- [WASSENBERG, JAN,] 1858: *Więzienie we Francji Jana Kazimierza polskiego i szwedzkiego królewicza*, przez Ewerharda Wassenberga opisane, z łacińskiego na język polski wytłumaczył, wiadomością o życiu i pracach autora, przypisami i dodatkami pomnożył Michał Baliński, Petersburg: drukiem i nakładem Bolesława Maurycego Wolffa.
- WIĘSŁAW, WITOLD, 2004: „Nieznany rękopis Jana Śniadeckiego“, *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 49(3–4)*, 167–196.
- WIŚŁOCKI, WŁADYSŁAW, 1877–1881a: *Katalog rękopisów biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego 1. Wstęp. Rękopisy 1–1875*, Kraków: nakładem Akademii Umiejętności w Krakowie, w Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, pod zarządkiem Ignacego Stelcla.

- W[ISŁOCKI], W[ŁADYSŁAW], 1877–1881b: „Praefatio”, *Władysław Wisłocki, Katalog rękopisów biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego 1. Wstęp. Rękopisy 1–1875*, Kraków: nakładem Akademii Umiejętności w Krakowie, w Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, pod zarządem Ignacego Stelcla, [I]–XXXV.
- WRZOSEK, ADAM, 1910a: *Jędrzej Śniadeki: życiorys i rozbiór pism 1*, Kraków: Akademia Umiejętności, nakładem Funduszu Nestora Bucewicza, Skład Główny w Księgarni Spółki Wydawniczej Polskiej.
- WRZOSEK, ADAM, 1910b: *Jędrzej Śniadeki: życiorys i rozbiór pism 2*, Kraków: Akademia Umiejętności, nakładem Funduszu Nestora Bucewicza, Skład Główny w Księgarni Spółki Wydawniczej Polskiej.
- WRZOSEK, ADAM, 1910c: „Listy Jędrzeja Śniadeckiego do córek Zofii i Ludwiki (Oryginały w posiadaniu dr. J. Garbowskiego)”, *Adam Wrzosek, Jędrzej Śniadeki: życiorys i rozbiór pism 1*, Kraków: Akademia Umiejętności, nakładem Funduszu Nestora Bucewicza, Skład Główny w Księgarni Spółki Wydawniczej Polskiej, [294]–316.
- WRZOSEK, ADAM, 1910d: „Listy Jędrzeja Śniadeckiego do Michała Balińskiego (Oryginały listów są własnością dra Józefa Garbowskiego)”, *Adam Wrzosek, Jędrzej Śniadeki: życiorys i rozbiór pism 1*, Kraków: Akademia Umiejętności, nakładem Funduszu Nestora Bucewicza, Skład Główny w Księgarni Spółki Wydawniczej Polskiej, [317]–321.
- WRZOSEK, ADAM, 1910e: „Przedmowa”, *Adam Wrzosek, Jędrzej Śniadeki: życiorys i rozbiór pism 1*, Kraków: Akademia Umiejętności, nakładem Funduszu Nestora Bucewicza, Skład Główny w Księgarni Spółki Wydawniczej Polskiej, [5]–8.
- [ZAWADZKI, JÓZEF,] 1820-11-19: „Wielebny Oycze Auszlawisie...”, Wilno, d. 19. List. 1820”, *Adam Wrzosek, Jędrzej Śniadeki: życiorys i rozbiór pism 1*, Kraków: Akademia Umiejętności, nakładem Funduszu Nestora Bucewicza, Skład Główny w Księgarni Spółki Wydawniczej Polskiej, 1910, 269–270.
- Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce*, wydanie drugie, poprawione i rozszerzone, opracowała Danuta Kamolowa przy współudziale Teresy Sieniackiej, Warszawa: Biblioteka Narodowa, 2003.

Reda Griškaitė

JAŠIŪNAI MANOR AS A SPACE FOR WRITING LITHUANIAN HISTORY

Summary

The aim of this article is to discuss the Jašiūnai manor (Pol. *Jaszuny*; Russ. *Яшунь*; Vilnius Governorate, Vilnius County), owned by the historian, journalist, poet, translator and collector Michał *vel* Michał Wincenty Feliks Baliński (1794–1864). The manor will be discussed not only as a cultural hub for intellectuals in a general sense, but also as a unique space for writing Lithuanian history. The term “space” is understood here in the broad sense, as of the manor—as well as in the more narrow sense, as of the library itself (the historian’s office). Especially important for this research was the latter concept of a “space within a space”, the “historian’s workshop”, and its epicenter—the archive (manuscript collection). The aim of the research was to reconstruct the story of the emergence and fate

of this collection of documents including its contents, sources, and most importantly its thematic direction and distinctiveness.

The research showed that the largest collection of historical documents once housed in the archive of the Jašiūnai manor library is now kept in the Jagiellonian Library (Krakow). This material remains important to the history of the city of Vilnius, Vilnius University, and Lithuania's academic history. Supplementary elements include attention to the Radvila family, the period of Steponas Batoras's rule, and the history of the *Szubrawcy* (rascals) Society. This last component can be considered as an integral part not only of the history of Vilnius city but also of its university.

The dual nature of the Jašiūnai archive is not necessarily an asset. When the library and archive of Jan *vel* Jan Chrzciel Władysław Sniadecki *vel* Śniadecki (1756–1830) was transferred to the manor, Baliński's own collection, which initially focused on the history of Lithuanian cities and *Szubrawcy* Society (especially of the latter), wound up relegated to the background. Keeping in mind the "competition for libraries" among the intellectual manors of Lithuania in the first half of the 19th century as they sought to distinguish themselves, it is very possible to conclude that the former University rector's installment in the manor can today be viewed as a "historical error". Thus Jašiūnai lost some of its playfulness and distinctiveness in the context of other intellectual manors of that time. The situation would have been different if the Auszlawis (such as Balinski's pseudonym in the *Szubrawcy* Society) collection had been associated not with Jan Sniadecki, but rather with the documentary legacy of Sotwaros (i.e. Jędrzej Sniadecki *vel* Śniadecki [1768–1838]), especially his documentation of the *Szubrawcy*. All the more so since the egodocuments of Balinski suggest the idea that its real hero was not Sniadecki the Elder, but Sniadecki Jr.

Analysis of the Balinski archival collection only confirmed that which was shown by the previously executed so-called common biographical research of this historian and lord: he was relegated to the background by circumstances. That is to say, relegated to a life lived in the shadow of Jan Sniadecki's personality and to the importance of the *Szubrawcy* ideology, especially in the early and last periods of his life. The Jašiūnai document collection housed in the Manuscripts Department of the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences shows that the latter circumstance was fully understood by Tadeusz *vel* Tadeusz Stanisław Wróblewski (1858–1925) and his peers. From here stems another "archival" conclusion regarding the uniqueness of the Wroblewski Library in our cultural and historical geography.

The circumstances surrounding the transferral of the document collection from Jašiūnai remain unclear to this day, however it is very likely that Baliński's will and testament was not taken into consideration. This shows that the owner of Jašiūnai did not have a Continuator for his work, and this can be seen in the *ad te ipsum* fragility of the collection.

REDA GRIŠKAITĖ
XIX amžiaus istorijos skyrius
Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius, Lietuva
el. p.: redahistoria@gmail.com

Gauta 2020 m. kovo 11 d.